

mu a . c a s . c z

Zpravodaj Masarykova ústavu
a Archivu Akademie věd ČR, v.v.i.

2008

Z vědeckého života

Výzkumná činnost

Archivní práce

Činnost oddělení pro soupis a studium rukopisů

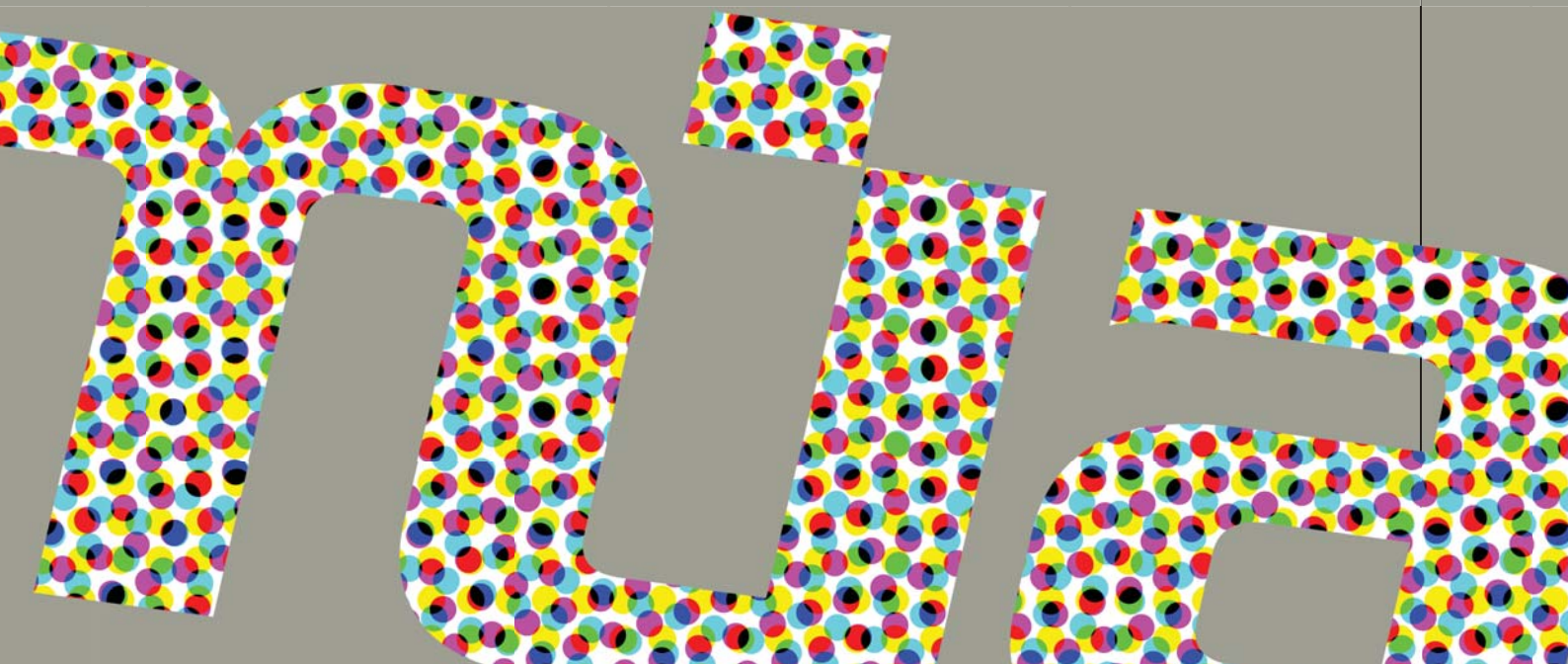
Ústav veřejnosti

M. Kunštát: Emil Utitz

Rozhovor (R. Vašek)

Anotovaná bibliografie

Ediční rady a časopisy

Obsah

Editorial	2
Na okraj nového zpravodaje. Minutes Ivana Šedivého	3
Z vědeckého života	
Konference	5
Semináře a přednášky	10
Výstavy a prezentace	12
Zahraniční spolupráce	14
Výzkumná činnost	16
Archivní práce	20
Činnost oddělení pro soupis a studium rukopisů	22
Ústav veřejnosti	24
Miroslav Kunštát: Emil Utitz	26
Rozhovor (R. Vašek)	30
Anotovaná bibliografie	34
Ediční řady a časopisy	44
Personální složení a struktura Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd, v. v. i.	48

Milý čtenáři,

v rukou držíš první číslo zpravodaje **mua.cas.cz**. Zpravodaj si obvykle klade za cíl seznámit širší veřejnost s činnostmi, se zaměřením i účelem existence příslušného ústavu – alespoň tak, jak ji vidí. To byl i náš záměr. Kromě strohých informací bychom však rádi poskytli našim čtenářům i něco navíc.

V **úvodním článku** představuje ředitel genezi a strukturu našeho pracoviště. Zamýšlí se také nad koncepcí práce i nad záměry do budoucna.

„Osmičkový“ rok přinesl, jak všichni čeští historikové na vlastní kůži zažili, řadu menších i velkých konferencí, a je proto logické, že právě zprávy z konferencí, na nichž se náš ústav organizačně i odborně podílel, otevírají rubriku **Z vědeckého života**. Nebyly to však jen „osmičky“, které ovládaly vědeckou činnost v uplynulém roce. V prostorách našeho ústavu proběhla řada „menších“ seminářů a přednášek, naši spolupracovníci připravili také několik výstav a prezentací a neměli bychom zapomenout ani na vědeckou zahraniční spolupráci.

Následující rubriky, **Výzkumná činnost a Archivní práce**, představují odborné aktivity v obou hlavních oblastech činnosti našeho ústavu – v badatelské a archivní práci. V první z nich najde čtenář

Tříkrálová oslava 2008

charakteristiky ukončených vědeckých projektů v roce 2008 i projektů, které byly našim spolupracovníkům nově uděleny. Jejich tematický i metodologický záběr vypovídá o směřování badatelské práce našeho ústavu. Druhá rubrika představuje činnost, na kterou se mnohdy rádo zapomíná, bez níž by však byl seriózní historický výzkum sotva možný. Kromě bohatých fondů Archivu Akademie věd, které jsou průběžně rozšiřovány a zpřístupňovány badatelské veřejnosti, připomeňme i neméně významné fondy a činnost Archivu ÚTGM; oddělení pro moderní české (československé) i obecněji středoevropské moderní dějiny klíčové.

Podobně významnou pozici má v oblasti kodikologické i další oddělení našeho ústavu, a sice

oddělení pro soupis a studium rukopisů. S jeho činností v roce 2008, zajímavou i pro „kodikologické laiky“, seznamuje další rubrika našeho zpravodaje.

Prostřední část zpravodaje se obrací k širší veřejnosti. V rubrice **Ústav veřejnosti** se může čtenář seznámit s možnostmi, které nabízí ústav svým návštěvníkům – ať už se dostaví osobně, či k nám zamíří pouze ve virtuálním světě. Pozoruhodnou a zčásti zapomenutou postavu moderních českých dějin představuje článek Miroslava Kunštáta. Osud filosofa a estetika **Emila Utitze**, který pocházel z německojazyčné asimilované pražské židovské rodiny, odráží překotné a mnohdy tragické dějiny střední Evropy první poloviny dvacátého století. V následující rubrice představujeme v rozhovoru našeho spolupracovníka **Richarda Vaška**, který se věnuje neméně pozoruhodné, sotva však pozapomenuté postavě našich dějin, prezidentu „Budovateli“ Edvardu Benešovi. Obě osobnosti jsou spojeny s naším ústavem i tím, že opatřujeme jejich pozůstalosti.

Poslední část zpravodaje je již ryze informační, snad ale nikoli právě proto méně zajímavá. Vědecká práce nespočívá pouze v organizování konferencí a přednášek či v přípravě projektů; musí mít i své publikační výsledky. Právě ty shrnuje **výběrová anotovaná bibliografie** našich spolupracovníků. Na rozdíl od stále sofistikovanější scientometrické praxe jsme pro naše účely zvolili zcela jiný přístup: každý z našich kolegů byl vyzván, aby předložil jednu až dvě publikace za rok 2008, které – bez ohledu na „impakty“ a citační indexy – považuje za nejvydařenější, a doplnil je stručnými anotacemi.

A nakonec bychom rádi upozornili i na poslední rubriku, představující **ediční řady a časopisy**, které v našem ústavu vydáváme. Je to, jak sami čtenáři uvidí, rozsáhlý seznam, který také ilustruje naši práci: zpřístupňování Masarykova i Benešova díla, stejně tak jako archivních fondů, patří ostatně k hlavním úkolům našeho ústavu.

Zpravodaj má mířit především k širší veřejnosti. Přesto se nakonec obracíme i k „insiderům“. Podobná publikace mívá totiž i další úkol, a sice vytvářet a upevňovat jakousi „firemní identitu“ ve vlastních řadách. Doufáme proto, že si náš zpravodaj se zájmem přečtou i naši kolegové a najdou v něm i něco nového. Alespoň my, jako editoři tohoto prvního čísla, jsme se díky jeho přípravě mohli podrobněji a systematicky seznámit s prací všech zaměstnanců MÚA AV ČR. Právě jim bychom na závěr rádi poděkovali za ochotu při poskytování podkladů, materiálů i informací, bez nichž by tento zpravodaj nemohl vzniknout.

Marie Bahenská – Ota Konrád

Na okraj nového zpravodaje

Minutes Ivana Šedivého

Po delší interní diskuzi přistupuje Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., k vydávání vlastního zpravodaje. Jakkoliv věříme, že naše nové informační periodikum představí odborné veřejnosti, ale i širšímu okruhu zájemců výsledky naší práce, rádi bychom také přibližovali vědecká a odborná témata, která pracovníci a badatelské týmy v našem ústavu řeší. Takováto informovanost podnítl nové kontakty, novou spolupráci, formuluje další otázky a problémy a pomáhá navrhnout možné způsoby jejich řešení. Jedním slovem, chtěli bychom, aby zpravodaj vytvářel efektivní zpětnou vazbu s vědeckou obcí i širší veřejností. Do budoucna se také nebudeme vyhýbat komentování obecnějších otázek oborů a jejich specializací pěstovaných v našem ústavu, to vše v kontextu současných diskuzí o povaze humanitních věd, o jejich potřebnosti i o eventuálním přínosu společnosti masové spotřeby digitálního věku i o možných výkladech takového přínosu.

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., patří k nejmladším ústavům Akademie věd, neboť vznikl v roce 2006 sloučením bývalého Masarykova ústavu AV ČR s Archivem AV ČR, jeho jednotlivé součásti však ztělesňují mnohdy úctyhodně dlouhou tradici české vědecké a odborné práce. Vědecký útvar Masarykův ústav se volně hlásí k tradici Ústavu T. G. Masaryka, zřízeného prezidentem v roce 1932. Vědecký útvar Archiv AV ČR byl založen v roce 1953 jako Archiv ČSAV, od stejného roku je oddělení pro soupis a studium rukopisů, resp. jeho předchůdci, naším ústředním kodikologickým pracovištěm.

Zásadní pestrost odborného zaměření a badatelských témat ústavu klade jistě nemalé nároky na dosahování konsensu při formulování badatelských priorit a ztěžuje i ústavní systém řízení, kontroly a odměňování. Na druhé straně nás badatelská různorodost vyvádí ze slonové věže oborového „fachidiotismu“ a mnohdy nám umožňuje vnímat širší souvislosti nejen problémů, jež se pokoušíme řešit, nýbrž i našich oborů jako celku. Zatímco například v přírodních vědách se mezioborovost a interdisciplinarita staly významnými nástroji vědeckých úspěchů, mnohdy konzervativní a rigidní prostředí historiografie se mezioborovým výbojům leckdy spíše bránilo. Ani zde však nelze nevidět

změny: mezioborová prostupnost se například stala již běžným jevem v rámci boloňského procesu (kupříkladu příchod studentů bakalářského studia Fakulty humanitních studií UK do magisterského studia historie na Filozofické fakultě UK a naopak). Domníváme se, že právě náš ústav má dobré předpoklady k tomu, aby se stal jedním z těch pracovišť, na nichž je koncept mezioborového bádání s úspěchem uplatňován. Již nyní ve vědeckém útvaru Masarykův ústav spolu úspěšně spolupracují historici a historičky, politologové a politoložky, literární historici a historičky; podobně se v projektech Archivu AV ČR prolíná práce archivářů a archivářek, historiků a historiček i odborníků a odbornic na digitalizaci, databáze a IT.

Základní tematickou prioritou vědeckého útvaru Masarykův ústav spatřujeme v mezioborovém výzkumu české společnosti 19. a 20. století v evropském, nebo alespoň v středoevropském kontextu. Jsem rád, že mohu v této souvislosti ohlásit vznik nového periodika „Střed. Časopis pro mezioborová studia středoevropských společností 19. a 20. století“, do kterého vkládáme nemalé naděje a jež od poloviny roku 2009 nahradí některé dosud vycházející sborníky ústavu. Jednou z tematických priorit bude i nadále meziválečné Československo, jehož systematický výzkum především v české historiografii po roce 1989 alarmujícím způsobem zeslábl.

Úkoly archivní práce a gestorství spisové služby ve prospěch celé Akademie věd jsou jedním z fundamentů práce našeho ústavu. Budeme do budoucna usilovat o to, aby také druhá strana, Akademie věd jako celek, tuto nepominutelnou, nezastupitelnou a nenahraditelnou činnost více refletovala. Základem vědeckého programu Archivu je pak střednědobý projekt dějin Akademie věd, jenž byl v lednu 2009 formálně stvrzen ustavením nového oddělení dějin Akademie věd.

Ústav věnuje nemálo prostředků na vytváření kvalitních on-line databází i na různé digitalizační projekty. Jsme také rádi, a svědčí o tom několik již zavedených edičních řad i teoretická bádání, že ústav dnes patří ke špičkovým edičním pracovištím. Vlastní badatelský program, provázený budováním rozsáhlých databází, formulovalo relativně autonomní oddělení pro soupis a studium rukopisů. Uvědomujeme si, že jednou z nej-

větších překážek, jež by naplnění těchto záměrů mohly ohrozit, by mohl být nedostatek kvalitní institucionální spolupráce doma i se zahraničím; vytváříme pro takovou spolupráci stále lepší podmínky. Cílevědomě proto budujeme moderní badatelské pracoviště, v němž nemají vědečtí pracovníci automaticky „definitivu“, ale v němž kvalitní vědecké osobnosti kolem sebe soustřeďují spolupracovníky ke krátkodobým i střednědobým badatelským projektům. Výsledky naší práce zveřejňujeme formou původních vědeckých a odborných prací, nezdráháme se však naše poznatky zpřístupňovat populární formou širší veřejnosti. Pracovníci našeho ústavu patří k těm, kteří nepovažují masová média, nakladatelství, novináře, publicisty a nakladatele za nepřítel, nýbrž za přirozeného partnera.

Mantinely pro základní výzkum v humanitních vědách se v poslední době – a je to zřejmě celoevropský trend – zřetelně zužují. Co nemá praktický význam pro vytváření celoevropské identity, sociálního státu a bezpečnostní politiky, je stále více podfinancováno.

Reforma vědeckého výzkumu, vytvářená na zakázku průmyslových a jiných lobby byrokratickým establismentem Rady pro výzkum a vývoj bez markantnější spoluúčasti představitelů základního výzkumu a bez výraznějšího vlivu zástupců věd humanitních, signalizuje, že v České republice pro „měkké“ společenské vědy nadchází přímo „zlé časy“. Ústav na tyto nové podmínky reaguje a bude reagovat modifikací některých tematických priorit, jež by umožnily získat některé doplňkové finanční zdroje, modifikací publikační a ediční politiky i úsilím o maximální podíl neinstitucionálních prostředků na celkovém rozpočtu ústavu. Pevně se však držíme názoru, že jsou meze přizpůsobivosti, za něž by humanitní vědy neměly vkročit.

Výsledky práce našeho ústavu, podtržené nedávno zařazením našeho ústavu v interní akademické evaluaci do kategorie „A“ pracoviště, jež dosahuje evropsky srovnatelných badatelských výkonů, nás k takovému sebevědomému postoji jednoznačně zavazuje. ■

Z vědeckého života

Konference

■ Již na přelomu října a listopadu 2007 proběhla u příležitosti 70. výročí úmrtí Karla Kramáře třídenní mezinárodní vědecká konference **Karel Kramář (1860–1937)**, kterou s cílem zhodnotit Kramářův život a dílo upořádalo pod záštitou předsedy vlády České republiky pět odborných pracovišť v čele s naším ústavem a Ústavem českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. Protože kramářovská konference

představovala jakýsi pomyslný startovní výstřel konferenčního roku 2008, zasluhuje si na úvod stručné připomenutí.

Účastníci konference z řad historiků i politologů se věnovali tématům souvisejícím nejen s politickou činností K. Kramáře v nejširších souvislostech a nejrozličnějších podobách (straník a stranický lídr, poslanec, státník, zakladatel Československa, protagonist slovanství a panslavismu, jeho vazby k ruské emigraci v meziválečné republice), ale i jeho aktivitám jako podnikatele či představitele společenské smetánky konce 19. a počátku 20. století.

Stranou zájmu nezůstala ani témata jako Kramářův soukromý život (zejména s ohledem na manželku Naděždu), životní styl, prožitek nebezpečí smrti, jeho stavebnické aktivity, vztah k žurnalistice a umění. Pro účastníky byl uspořádán společenský večer v reprezentativních interiérech Kramářovy vily a návštěva hrobu manželů Kramářových v chrámu Zesnutí přesvaté Bohorodice. Příspěvky přednesené na konferenci jsou v současné době připravovány do tisku ve formě samostatného konferenčního sborníku.

Pro organizátory konference, její účastníky i širší odbornou veřejnost byl nepochybně potěšující zkušeností i zájem médií, který vyvrcholil při příležitosti obdobných akcí v následujícím „osmičkovém“ roce.

■ Právě rok 2008 poskytl českému dějepiscetví ve spolupráci se zahraničními kolegy příležitost nejenom reflektovat události moderních českých a evropských dějin, ale také představit širší odborné i laické veřejnosti výsledky své práce. V rámci konferenčního cyklu *České křižovatky evropských dějin 1918 – 1938 – 1948 – 1968*, společného projektu Historického ústavu AV ČR, Masarykova ústavu a Archivu AV ČR, Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR a Národního archivu ČR, uspořádal náš ústav ve dnech 14. a 15. dubna 2008 v prostorách Senátu Parlamentu České republiky v Praze mezinárodní vědeckou konferenci **1918: Model komplexního transformačního procesu?**

Konference se uskutečnila pod záštitou prvního místopředsedy Senátu PČR Petra Pitharta a předsedy Akademie věd ČR Václava Pačesa, ve spolupráci s Goethe Institutem Prag a Rakouským kulturním fórem v Praze,

CEFRES, Ústavem T. G. Masaryka, o. p. s., a Masarykovým demokratickým hnutím i s mediální podporou České televize a Českého rozhlasu 2.

Záměrem konference bylo analyzovat transformační procesy, které provázely formování a následný rozvoj samostatného československého státu a jeho začlenění do soustavy mezinárodních vztahů po první světové válce. Tyto procesy zde byly pojednány v evropském kontextu a v komparaci s dalšími rozsáhlými transformačními procesy novodobých českých dějin, k nimž došlo po převratech roku 1948 a 1989. Již při přípravě konference byl kladen zvláštní důraz na konfrontaci pohledů českých a zahraničních odborníků, převážně historiků a politologů, ale též filosofů, sociologů, literárních vědců a historiků umění.

Náš ústav se na konferenci podílel nejenom organizačně. Naši kolegové Michal Pehr, Jana Malínská, Ivan Šedivý, Jiří Brabec, Eva Broklová, Dagmar Hájková,

Vratislav Doubek a Doubravka Olšáková vystoupili na konferenci s referáty, přibližujícími jejich badatelské zaměření.

Konference byla rozdělena do sedmi bloků. Úvodní blok, nazvaný „Architekti“ nového Československa a jejich plány; nové mocenské elity a jejich instituce, moderoval Arnold Suppan z Ústavu východoevropských dějin Vídeňské univerzity. Jana Čechurová z Ústavu českých dějin FF UK v Praze se v úvodním referátu věnovala české politické elitě v době vzniku Československa. Na tento příspěvek pak volně navázal František Kolář z Olympijského studijního centra v Praze referátem *Nové elity a formování zahraniční politiky Československa*. Příspěvek Michala Pehra se zabýval *vztahem politického katolicismu k novému státu*, který hrál v prvních letech po vzniku Československa důležitou roli: většina obyvatel nové republiky se totiž hlásila ke katolické církvi, jež byla elitou svého druhu a v době monarchie měla postavení církve státní („sepětí oltáře a trůnu“). Politický katolicismus proto na vznik nového státu reagoval s jistými rozpaky, které byly znásobeny postoji politické reprezentace, požadující odlišení církve od státu a celkové omezení vlivu katolické církve. Zásluhou představitelů politického katolicismu se však vzájemně

vztahy postupně urovnaly, k harmonizaci poměru mezi katolickou církví a státem přispěl i jistý ohled české politické elity na převážně katolické Slovensko.

Poslední dva příspěvky prvního bloku se věnovaly roli armády při formování státu. Martin Zückert z Collegia Carolina v Mnichově se zabýval *postavením a významem československé armády po roce 1918* a Richard Lein z Ústavu východoevropských dějin Vídeňské univerzity se zaměřil na kultovní místo *bitvy u Zborova* v tradici meziválečné československé armády.

Odpolední blok, nazvaný *Sociálně-politické problémy nového státu, dědictví a realita*, řídil Frank Hadler z univerzity v Lipsku. Zahájil jej příspěvek Michala Pullmana z Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK v Praze, zaměřený na *dělnické hnutí v kontextu zvrátů roku 1918 ve střední Evropě – mezi reformou a revolucí*.

Následovaly tři příspěvky věnované ženské otázce a postavení žen v novodobé české a slovenské společnosti: Jana Malínská přiblížila vývoj českého ženského hnutí od 60. let 19. století až do první světové války a vyzdvihla *jeho národně demokratický charakter*. Gabriela Dudeková z Historického ústavu SAV poté nastínila *právní a společenské postavení žen v období první republiky*. Tuto část pak završilo vystoupení Jany Burešové z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, která načrtla rozdílné pohledy na společenskou realitu po roce 1918 z *pohledu katolických a liberálně orientovaných ženských spolků*.

Odpolední blok uzavřel referát Natali Stegmann z Univerzity v Tübingen, která blíže pojednala o problematice *sociálního zákonodárství v ČSR na příkladu péče o legionáře a válečné poškozence*.

Po přestávce následoval druhý blok s názvem *Transformace „srdcí a hlav“*, který moderoval Rudolf Jaworski z Oddělení východoevropských dějin univerzity v Kielu. Příspěvkem *Odrakouště! České snahy o ideové a politické proměny po roce 1918* jej uvedl Ivan Šedivý. Šedivý představil 28. říjen 1918 a vznik Československa jako revoluční akt, mísící se zároveň s prvky samovolného rozpadu monarchie. Problematiku *kontinuity a diskontinuity vývoje v počátečním období republiky* pak konkretizoval analýzou proměn personálního stavu v resortech ministerstva obrany a ministerstva vnitra.

Následoval referát Jiřího Brabce, který se vrátil do období první světové války a ve svém zamyšlení na téma *Kultura a válka* nastínil specifické postavení české kultury a umělecké tvorby v podmínkách válečné reality. Jednání prvního dne konference ukončilo vystoupení Michaely Marek z Ústavu dějin umění univerzity v Lipsku, která na příkladu *pomníků a památníků* budovaných v Československu po roce 1918 poukázala na proměny společenských poměrů a na potřebu nových symbolů a památných míst nově se formující československé společnosti.

Úterní dopolední blok *Interpretace vzniku Československa*, moderovaný Dušanem Kováčem z Historického ústavu SAV, byl zahájen příspěvkem Arnolda Suppana z Ústavu východoevropských dějin Vídeňské univerzity, věnovaným *počátkům prvních republik v Praze a ve Vídni*. Následující referát Attily Póka z Historického ústavu Maďarské akademie věd přiblížil zprvu výrazně negativní *maďarské interpretace vzniku Československa*. Pohled na vznik Československa z francouzské perspektivy přiblížil referát *K některým otázkám role Francie při vzniku Československa* Antoina Marése z Centra soudobých středoevropských dějin na pařížské Sorbonně. Maciej Górny z Polské akademie věd se zaměřil na *marxistické interpretace vzniku Československa, Polska a dalších států bývalého východního bloku*. Na základě reflexe příslušné literatury především z padesátých let označil Górny za jejich ústřední bod pojetí roku 1918 ve střední Evropě jako přímého důsledku ruské bolševické revoluce.

Následující sekce *Geografické komparace a chronologické komparace* byla rozdělena do dvou částí. První z nich, moderovanou Michaelou Marek z univerzity v Lipsku, uvedla Eva Broklová referátem *Modely a státníci střední Evropy po první světové válce*, vycházejícím ze srovnání meziválečných prezidentů Československa a Německa. Svoji komparaci shrnula v tezi, že demokratické instituty a principy nejsou samy o sobě zárukou demokracie, pokud je politici nenaplní přiměřeným obsahem; z tohoto hlediska se jeví být výmarská demokracie „democracií bez vůdců“.

Dušan Kováč z Historického ústavu SAV ve svém příspěvku *1918: Začiatok, alebo koniec? Dva transformačné modely v strednej Európe* interpretoval změny roku 1918 ve střední Evropě jako příklad modelu radikální transformace, která se jako jedna z možností proměn regionu prosadila po neúspěchu transformace „po malých dávkách“.

Po přestávce pokračoval blok pod řízením Evy Broklové referátem Petra Pitharta věnovaným *srovnání transformací a jejich prožitků po roce 1918 a 1989*. V příspěvku *Srovnání „odrakouštění“: ústavní vývoj v Československu a v (Německo) Rakousku po roce 1918* ukázal Lothar Höbelt z Ústavu pro východoevropské dějiny Vídeňské univerzity, že pojem „odrakouštění“ lze smysluplně použít i na první rakouskou republiku. Komparace ústavního vývoje, role parlamentů a prezidentů v politickém systému i podoba stranickopolitických systémů v obou nástupnických státech dokonce ukazuje, že Československo navazovalo v mnoha ohledech na monarchii silněji než rakouská první republika.

Poslední blok, moderovaný Antoinem Marésem, byl věnován souhrnnému tématu *Vznik Československa a historická paměť, historické vědomí a povědomí*. Referát Dagmar Hájkové a Vratislava Doubka *Komemorace 28. října* zachytil proměny obsahu tohoto státního svátku: v první republice byl svátek vnímán v první řadě jako (český či československý) národní svátek, po roce 1945 se však 28. říjen stal i „Dnem znárodnění“ a později výročním dnem federalizace. Podle referentů skončila jeho přímá symbolika státnosti fakticky již 29. září 1938. 28. říjnu se věnoval také následující příspěvek Jana Randáka z Ústavu českých dějin FF UK *Říjen mezi dvěma epochami: ke konstrukci a podobě historického faktu*.

Doubravka Olšáková analyzovala ve svém referátu *Formování kolektivní paměti prvních generací občanů československého státu* prvorepublikovou učebnici vlastivědy *Za naším domovem* jako příklad snahy o zprostředkování pojmu (československé) vlasti a nového státu nejmladším generacím a srovnala ji s jejím francouzským vzorem, knihou *Le tour de France par deux enfants*. Ukázala, jak na rozdíl od francouzského konceptu „malých vlastí“, regionů, vytvářejících celek jednotné vlasti, zdůrazňovala česká učebnice spíše jednotu nového státu nežli „jednotu v mnohosti“.

V posledním příspěvku *Vítězná Čechie – alegorie vzniku ČSR v podobě ženských postav* poukázal Rudolf Jaworski z Oddělení východoevropských dějin univerzity v Kielu na to, že alegorické zobrazení založení státu zdůrazňovalo především jeho mírový charakter. Alegorie, šířené i ve formě pohlednic, často výslovně odkazovaly na historické tradice nového státu. Ve formě obvyklé frygické čapky Čechie však zároveň demonstrovaly i ideový vztah státu k francouzské revoluci, respektive k demokracii.

Bohatý a tematicky i metodologicky rozmanitý program konference byl doprovázen také živou diskusí jejích účastníků. Konference byla v mnohém netradičním příspěvkem k nadcházejícímu 90. výročí rozpadu Rakousko-Uherska, vzniku Československa a dalších nástupnických států.

■ Právě toto kulaté jubileum stálo u zrodu další mezinárodní konference **Muži října 1918**, která se konala ve dnech 23. a 24. října 2008 u příležitosti 90. výročí vzniku Československé republiky v reprezentativních prostorách Hrzánského paláce pod záštitou předsedy vlády ČR Mírka Topolánka. Konference, uspořádaná Masarykovým ústavem a Archivem AV ČR, Filozofickou fakultou Univerzity Karlovy v Praze, Historickým ústavem AV ČR, Vysokou školou CEVRO Institut a Úřadem vlády ČR, připomněla osobnosti, které se podílely na vzniku československého státu, na jeho konstituování politickém, vojenském, právním a sociálním.

Pozornost byla věnována nejen pěti „mužů října“, kteří se podíleli na prohlášení samostatného Československa, ale rovněž dalším veřejným činitelům období převratu, kteří v českých zemích a na Slovensku stáli po jejich boku. Výběr těchto osobností zasahoval do oblasti politiky, hospodářství a kultury. Konference se zúčastnili přední domácí i zahraniční historici a politologové, kteří jednak shrnuli dosavadní výsledky

bádání, jednak nasměřovali pozornost přítomných k problémům novým, nebo přinejmenším méně často zmiňovaným. Ve čtyřiceti referátech zazněly například otázky týkající se státní symboliky, postojů národnostních menšin ke vzniklému státnímu celku, změn postavení šlechty, úřednictva a armády, vztahů mezi domácím a zahraničním odbojem i role žen v osudových dnech.

Konferenční jednání zahájil přivítáním všech zúčastněných z vědecké i novinářské obce jménem organizátorů Luboš Velek. Po něm se ujali slova Svatava Raková, ředitelka Historického ústavu AV ČR, a Ivan Šedivý, ředitel Masarykova ústavu a Archivu AV ČR. Úřad vlády ČR při slavnostním zahájení zastupovala Lucie Wittlichová.

První blok jednání se týkal osudů mužů, kteří se 28. října v Praze přímo podíleli na běhu událostí. Miloš Havelka z Fakulty humanitních studií UK v Praze přiblížil *politické ideje a politickou praxi Antonína Švehly*. Jana Čechurová, spolupracovnice Ústavu českých dějin FF UK, se zabývala životem a činností *Aloise Rašína*. Následoval příspěvek doktoranda z téže instituce Lukáše Šlehofera, který byl věnován představiteli sociální demokracie *Františku Soukupovi*, a referáty Josefa Harny z Historického ústavu AV ČR a Jana Kopala z Pedagogické fakulty UK v Praze, oba si zvolili za předmět svého zájmu *Jirého Stříbrného*. Blok uzavřela Natalia Krajčovičová z Historického ústavu SAV v Bratislavě svým vystoupením o *Vavro Šrobárovi*, prvním ministru s plnou mocí pro správu Slovenska.

V následující části se pozornost referentů zaměřila na specifické sociální nebo profesní skupiny, jejichž postavení bylo zrodem nového státu výrazně ovlivněno. Ilona Bažantová z Právnické fakulty UK v Praze připomněla tzv. „základní zákon“ a jeho tvůrce, Antonie Doležalová z Vysoké školy ekonomické v *příběhu úředníka* přiblížila sociální a finanční poměry státních zaměstnanců za monarchie a republiky. Josef Fučík seznámil posluchače s *vojenskými aspekty vyhlášení Československa*. Marie Bahenská se zabývala *proměnou postavení českých učitelek po říjnu 1918*. Z jejího referátu vyplynulo, že učitelky jakožto státní zaměstnanci byly nuceny k loajalitě vůči monarchii během 1. světové války, po vzniku republiky svou oddanost zcela dobrovolně přenesly na nový stát, k jehož utváření chtěly v rámci svých možností přispívat, především výchovou mladé generace v demokratickém duchu.

Odpolední jednání se vrátilo k individualitám, které se buď na různých stranách politického spektra přímo podílely na přelomových událostech, nebo je v soukromí komentovaly a hodnotily. Mezi referujícími se také objevili zahraniční hosté, kteří s naším ústavem dlouhodobě spolupracují, mj. Krasimira Marholeva z Bulharska, v současné době působící na Ústavu českých dějin FF UK a Kurt Ifkovits z Österreichisches

Theatermuseum ve Vídni. Marek Waic z Fakulty tělesné výchovy a sportu UK představil osudy *Josefa Scheinera*, představitele sokolského hnutí, Krasimira Marholeva přednesla příspěvek o *politické a novinářské činnosti Františka a Vladimíra Sísových*, Kurt Ifkovits se zabýval vzájemnou korespondencí *Hermannu Bahra a Jaroslava Kvapila z válečných let*. Josef Tomeš barvitým způsobem vylíčil *naděje a obavy Viktora Dyka*, básníka a novináře známého svými nekompromisními a kritickými postoji k dobovému dění a jeho hlavním aktérům. Politolog Ondřej Slačálek z FF UK se v příspěvku *Vrbenský, Kácha, Sauer* věnoval problematice anarchismu a jeho projevům v říjnu 1918. Program prvního konferenčního dne uzavřela Dana Musilová z Filozofické fakulty v Hradci Králové referátem *Ženy 28. října*, ve kterém připomněla významné československé političky první republiky.

Do atmosféry podzimních dnů roku 1918 poté přeneslo účastníky divadelní vystoupení Viktora Velka, který ve svém komponovaném pořadu *Plzeňský Kašpárek Josefa Skupy. Soumrak monarchie v satirických písničkách ze září a října 1918* představil dobovou lidovou tvorbu. Večerní program uspořádaný v prostorách Vysoké školy CEVRO Institut, bývalé Měšťanské besedy, byl zároveň důstojnou připomínkou vzniku republiky. Účast na slavnostním večeru přijal slovenský velvyslanec Ing. Peter Brňo a zástupci pořádajících institucí Miroslav Novák, rektor Vysoké školy CEVRO Institut, a Mojmír Horyna, prorektor Univerzity Karlovy. Slav-

nostní ráz tomuto shromáždění dodalo vystoupení dětského pěveckého sboru.

Druhý jednací den se nejprve nesl ve znamení biografických příspěvků. Pavel Marek z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci referoval o *Mořici Hrubanovi*, předmětem zájmu Jaroslava Šebka z Historického ústavu AV ČR a Michala Pehra se stal *Msgre. Jan Šrámek*. Jan Rychlík představil *Andreje Hlinku*, Zdeněk Kárník, spolupracovník Ústavu hospodářských a sociálních dějin FF UK a autor syntézy dějin první republiky, se zabýval *osudem Rakušana a Středoevropa*

Bohumíra Šmerala v národní revoluci. Martin Kučera z Historického ústavu AV ČR se věnoval *Zdeňku V. Tobolkovi*, další zahraniční host Richard Lein poslednímu vojenskému veliteli v Praze *generálu Paulu Kestránkovi*. Příspěvek Aleše Vyskočila z Historického ústavu AV ČR v Brně o *vztahu Karla barona Heinolda a Jana Černého* vnesl do jednání otázku pozice šlechty v novém státě.

Také v odpoledním bloku referátů převažoval zájem o společenské a národnostní skupiny, pro které se vznik republiky nestal právě důvodem k oslavám. Roman Hollec z Filozofické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě charakterizoval *šlechtu na Slovensku - mezi lojalitou a iredentou*, s tématem osudů a postavení šlechty v Čechách navázal doktorand Ústavu pro studium totalitních režimů Zdeněk Hazdra v referátu *Šlechta ve službách Masarykovy republiky*. Otázce *postavení sudetských Němců* a jejich vnímání nového státu se věnovali Václav Petrbock z Ústavu pro českou literaturu AV ČR a Jan Randák z Ústavu českých dějin FF UK.

V závěrečné části jednání vystoupil politolog působící na Vysoké škole CEVRO Institut Ladislav Mrklas, který se zabýval *muži 28. října a totalitarismy 20. století*. Jiří Kotyk z Filozofické fakulty v Hradci Králové se znovu vrátil k osobnosti *Jiřího Stříbrného* a sporům o podíl domácího a zahraničního odboje. Daniela Brádlarová a Jan Hálek připomněli reflexi vzniku Československa v díle profesorky *Milady Paulové*. Zdůraznili její působení na pražské Filozofické fakultě, pedagogickou i vědeckou práci a kontakty s významnými představiteli našeho a jugoslávského odboje v průběhu 1. světové války.

Poslední referát byl po právu vyhrazen Janu Galandauerovi, jednomu z našich nejvýznamnějších historiků zabývajících se vznikem Československa. Jan Galandauer svůj příspěvek nazval *Muži 28. října a spor o zásluhy při vzniku československého státu*, nezůstal však jen u této otázky. Pokusil se shrnout dosavadní náhledy na 28. říjen, jejich proměny související s dobovými podmínkami, nejnovější poznatky a názory. Oba dny konference prokázaly, že témata, která souvisejí se vznikem Československé republiky, zůstávají trvalou inspirací pro historiky a nabízejí ještě řadu příležitostí k novým výzkumům.

■ Mimo „osmičkové“ oslavy stála další mezinárodní konference organizovaná naším ústavem. Na rozdíl od předchozích konferencí sice skromnější, avšak stejně zajímavé a podnětné jednání pod názvem **Vznik a formování moderních národů ve střední a východní Evropě v 19. a 20. století** proběhlo ve dnech 12. a 13. května 2008 v prostorách Masarykova ústavu za účasti předních našich i zahraničních vědců, zabývajících se otázkou nacionalismu. Své příspěvky přednesli mj. Agop Garabedian, ředitel Ústavu pro balkanistiku Bulharské akademie věd, Jan Rychlík, iniciátor a hlavní organizátor celé akce, Miroslav Kouba z Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK, Krasimira Marholeva z Ústavu českých dějin FF UK, Miroslav Hroch z Fakulty humanitních studií UK,

Mariana Stamova z Ústavu pro balkanistiku Bulharské akademie věd, Mírjam Moravcová z Fakulty humanitních studií UK, Hana Gladkova z Ústavu slavistických a východoevropských studií FF UK a Doubravka Olšáková z pořádající instituce.

■ Spolu se Slovanskou knihovnou při NKP a se Slovanským ústavem AV ČR se náš ústav podílel na organizaci konference **Život plný střetů** (29. a 30. dubna 2008). Konference věnovaná životu a dílu historika Jana Slavíka (1885-1978) byla uspořádána u příležitosti 30. výročí jeho úmrtí. Jednání mapovalo Slavíkův vztah k ruské problematice, např. jeho pohled na fenomén revoluce, jeho vztah k filosofii dějin či ke zkoumání ruské emigrace. Celkem zaznělo 16 příspěvků a konference byla spojena s výstavou Jan Slavík a Rusko.

Semináře a přednášky

■ Kromě „velkých“ konferencí jsme se v uplynulém roce setkávali i u příležitosti sice drobnějších, avšak nikoli nezajímavých seminářů a přednášek, zorganizovaných naším ústavem. Již 5. května 2008 vystoupila s přednáškou *Mezi Prahou a Vídní. Vztahy české a vídeňské moderny kolem roku 1900* **Lucie Kostrbová**. V přednášce, která se konala v budově Masarykova ústavu Na Florenci, představila svoji disertační práci, a to jak z hlediska metodologického, tak obsahového. Nejednoznačnost a komplikovanost vzájemných vztahů mezi českými a rakouskými modernisty, způsobené politickými i estetickými činiteli, osvětlila Lucie Kostrbová na příkladu negativních, genderově založených reprezentací Vídně v Macharově básni Na Kahlenbergu ze sbírky *Tristium Vindobona* (1893). Paralelně k těmto negativním zobrazením čerpajícím z českých i rakouských stereotypů však Machar navazoval kontakty s Hermannem Bahrem a okruhem *Die Zeit*, byl

překládán a díky vlivu Eduarda Alberta byla jeho lyrika otiskována ve vídeňském tisku.

■ 13. května 2008 se ve spolupráci s nadací Anny a Jaroslava Krejčích v reprezentačních prostorách vily Lanna uskutečnil seminář *Žena ve spektru civilizací*. Tématem hlavního referátu, předneseného **Jaroslavem Krejčím**, a následné diskuze bylo postavení ženy v různých historických obdobích a kulturách. Hlavní důraz byl kladen na situaci žen ve státech mimoevropských, zejména muslimských. V diskusních příspěvcích se řešily mj. demografické otázky, především vývoj porodnosti v jednotlivých zemích, sociální a rodinná politika a podíl žen na politickém dění.

■ Opět ve spolupráci s nadací Anny a Jaroslava Krejčích se 11. listopadu 2008 uskutečnila také přednáška **Jaroslava Krejčího** *Česká zkušenost 20. století*. J. Krejčí

v ní představil své vzpomínky na přelomové události českých dějin 20. století, počínaje vznikem Československa, osobní zkušenosti s totalitním režimem a emigrací.

■ Ke stému výročí vzniku České strany státoprávně pokrokové se 1. prosince 2008 uskutečnil již tradiční seminář z cyklu *Na pozvání Masarykova ústavu*. Ve velkém zasedacím sále Kanceláře AV ČR na Národní třídě se jej zúčastnilo pětáctýřicet zájemců z řad historiků i širší akademické obce.

Ivan Šedivý, který seminář zahájil, připomněl jedinečné místo státoprávních pokrokářů v české politice před rokem 1914, dané především jejich programovou orientací na mezinárodní řešení české otázky v případě celoevropské války, a zájem, který tato strana vzbudila u historiků několika generací. První referent, **Martin Kučera** z Historického ústavu AV ČR, vyložil postupnou diferenciaci pokrokového hnutí devadesátých let 19. století a vyústění dvou jeho ideově-politických frakcí ve státoprávně pokrokové straně. Přitom vyzdvihl významnou úlohu čelného kontinuálního představitele pokrokářského proudu dr. Antonína Hajna. Ve druhém referátu představil **Josef Tomeš** program, organizační strukturu a činnost strany v letech 1908–1918, připomněl její vedoucí představitele a poukázal na značné zastoupení soudobých českých umělců i vědců v jejich řadách. Další dva příspěvky konkretizovaly roli výrazných osobností v působení strany. **Richard Vašek** se zaměřil na poslance, kteří postupně reprezentovali státoprávní pokrokaře v říšské radě a v českém zemském sněmu, a podrobně se zastavil u životního příběhu a politické dráhy dlouholetého mluvčího strany ve vídeňském parlamentu, poslance Antonína Kaliny. **Michal Pehr** přiblížil originální postavu státoprávně pokrokářského publicistického tribuna dr. Lva Borského, jeho osobité pojetí „katastrofické“ politiky strany v posledních předválečných letech i jeho pozdější tragický osud.

Jednotliví referenti i účastníci následně, více než hodinové diskuze konstatovali specifické postavení státoprávně pokrokové strany v české politice na počátku 20. století: Strana jako první – ještě před první světovou válkou – vytyčila požadavek obnovy samostatného českého státu i mimo rámec rakousko-uherské monarchie, a to s pomocí jejích velmocenských nepřátel. Tím se stala průkopnicí českého protirakouského odboje let 1914–1918, završeného vznikem Československa.

■ O několik dní později, 10. prosince 2008, zorganizoval **Martin Franc** seminář *Prověrky v roce 1958 v ČSAV a na vysokých školách*. Politické prověrky v roce 1958 patří mezi pozapomenuté epizody českých, respektive spíše československých dějin a ani letošní jubilejní rok na tom zatím mnoho nezměnil. Seminář se pokusil alespoň o určité rozpoutání diskuze nad tímto velice

zajímavým tématem. Celkem zaznělo šest referátů našich kolegů, od pracovníků Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR, Archivu UK a Archivu Univerzity Palackého v Olomouci, které načrtly nejenom obrysy samotného průběhu prověrek v terciárním školství a v ČSAV, ale také prověrky roku 1958 zasadily do celkového kontextu kádrové práce. Příspěvky i následná diskuze ukázaly, jak překvapivě nejednotným způsobem prověrky probíhaly – zatímco v ČSAV byli prověřováni prakticky všichni pracovníci, například na Univerzitě Karlově žádná podobná akce neproběhla. Účastníci semináře se ovšem zamýšleli i nad problematikou důvodů pro provádění podobných prověrek v době určité stabilizace komunistického režimu a nad významem prověrek v roce 1958 pro další vývoj kádrování. Zejména díky závěrečnému referátu **Nataši Kmochové** došlo i k určitým pokusům o komparaci prověrek v roce 1958 s pozdějšími čistkami v roce 1970, což se jeví jako velmi inspirativní cesta pro další výzkum. Jednodenní seminář sice nemohl nadhozené otázky ani v nejmenším vyřešit, ale v jeho rámci vznikly zajímavé podněty pro debaty o mechanismu prověrek a jeho fungování v oblasti vědeckých institucí v době komunistického režimu. Doufejme, že další kolo diskuze k tomuto důležitému tématu pomůže rozproutit i kniha, kde by se vedle upravených příspěvků ze semináře měla objevit i edice nejdůležitějších dokumentů k problematice.

■ Ve stejný den, 10. prosince 2008, se v budově Masarykova ústavu Na Florenci uskutečnil pracovní seminář *o pojetí demokracie u realistů Emanuela Rádl a Zdeňka Nejedlého*, jehož hlavní náplní byla prezentace výsledků bádání **Dirka Mathiase Dalberga** (TU Dresden, Hochschule der sächsischen Polizei (FH) Rothenburg/OL). Mladý politolog se věnoval nejdříve pojmům realismus a demokracie ve filosofickém a politickém myšlení českém i světovém a navázal analýzou pojmu demokracie u Emanuela Rádl a Zdeňka Nejedlého. Ti se po zániku Čs. strany pokrokové stali vůdčími představiteli Realistického klubu a postupně i reprezentanty jeho dvou znesvářených křídel, jež se po vzájemné konfrontaci v roce 1921 rozešla. Dalberg se zaměřil především na jejich chápání úlohy politických stran, parlamentu, politického pluralismu a ústavnosti, i na snahu Rádl a Nejedlého překračovat rámec formální demokracie například důrazem na drobnou osvětovou práci či promýšlením pojmu hospodářská demokracie. V živé diskusi, která po vystoupení referenta následovala, byla zdůrazněna především nutnost hodnotit Rádlův a Nejedlého ideové koncepce v historickém kontextu. Inspirativními byly shledány Dalbergovy úvahy o spojitosti Rádlůva a Nejedlého pojetí demokracie s pozdějšími koncepcemi „nepolitické politiky“ v českém myšlení.

(Jiří Křesťan)

Výstavy a prezentace

Díky bohatým archivním fondům psané, obrazové i hmotné povahy se mohlo naše pracoviště v uplynulém roce prezentovat na veřejnosti řadou zajímavých výstav. Některé z nich byly zorganizovány u příležitosti historických výročí, kterých v „osmičkovém“ roce nebylo málo, jiné odrážely výzkumné záměry a aktuální výsledky vědecké spolupráce, v některých případech také zahraniční. Aktivity pracoviště pak doplnily slavnostní prezentace nových vědeckých publikací.

28. říjen: Proměny jednoho výročí (8. 4. – 25. 4. 2008)

Výstava, která se konala ve foyer budovy AV ČR, doprovázela mezinárodní konferenci *1918: Model komplexního transformačního procesu? Zaznamenala změny obsahu i stylu oslav dne, považovaného za zakladatelské datum Československé republiky.*

Jejím hlavním záměrem bylo zachytit utváření i vyprazdňování tradic 28. října či naopak jejich ožívání a udržování v proměnách politického klimatu v průběhu relativně dlouhého období od uzákonění 28. října jako státního svátku v roce 1919 do roku 1988. Výstavené materiály pocházely z českých muzeí, archivů i soukromých sbírek. Návštěvníci si mohli připomenout dobový tisk a prohlédnout publikace, plakáty či memorální předměty připomínající tato data. Výstava byla připravena ve spolupráci našeho ústavu s Národním muzeem v Praze a Společností Jana Masaryka.

Mezi Krakovem a Prahou. Bedřich Hrozný – Tadeusz Kowalski – Jan Rypka. Spolupráce českých a polských orientalistů (29. 9. – 10. 10. 2008)

Výstavu, která se konala v foyer budovy AV ČR, uspořádal náš ústav spolu s Archiw Nauki PAN i PAU v Krakowie a Ústavem dějin a Archivem UK v Praze v souvislosti s knižním vydáním edice korespondence orientalistů. Výstava proběhla v polské a české verzi (Krakov, červen – září 2007; Praha, září – říjen 2008) a je výsledkem dlouhodobé spolupráce uvedených institucí, zejména projektu Česko-polské vědecké a kulturní styky v 19. a 20. století.

28. říjen v paměti Hradu 1918 – 1948

(24. 10. 2008 – 8. 2. 2009)

Výstava v Císařské konírně Pražského hradu představila v dobovém historickém kontextu proměnu symboliky 28. října coby zlomového data československé státnosti. Soustředila se na ty etapy vývoje po roce 1918, na nichž je možno sledovat a dokumentovat dramatickou proměnu původních motivů oslav prvního československého státního svátku, a to na pozadí rozvoje symbolického centra státní moci – Pražského hradu. Právě Hrad jako sídlo úřadu prezidenta, prezidentské kanceláře a dobově rovněž ministerstva zahraničí představuje z pohledu výstavy ideální prostor pro sledování rozvoje a proměn prvotní československé státní ideje. Pro přiblížení tématu bylo využito periodicity jubilejních let 1928 – 1938 – 1948, která v československých dějinách představují tři politicky odlišné vývojové etapy. Během nich docházelo nejen k rozšiřování, ale také hluboké proměně původních

Základ branné moci státu - jednota legionářské a sokolské tradice doplněná o motiv amerického skauta, dobová pohlednice k 7. všesokolskému sletu 1920 (Archiv KPR).

motivů spojovaných se svátkem vzniku republiky, a to v závislosti na celkovém vývoji, směřujícím od demokratického režimu k totalitním diktaturám.

Takto nastavená koncepce vyžadovala užití materiálů různorodé povahy, které mohly přiblížit jednotlivé základní dějové linie výstavy. V nich se promítly jak motivy festivit spojených s 28. říjnem, včetně architektonických proměn Hradu, tak připomínky obecně politického vývoje po získání samostatnosti a nastavení republikánského systému, symbolizovaného životními osudy prezidentů (T. G. Masaryka, E. Beneše, E. Háchy, K. Gottwalda) či rozvojem civilní a vojenské složky prezidentské kanceláře.

Návštěvníci se v prostorách Císařské konírny Pražského hradu mohli seznámit s pestrou kolekcí materiálů shromážděných ze sbírkových fondů dvanácti archivních i knihovnických institucí a řady soukromých sběratelů, a to v podobě audiovizuálních projekcí, listinných dokumentů či trojrozměrných exponátů. U příležitosti výstavy připravilo nakladatelství Mladá fronta doprovodnou knižní publikaci pod titulem *Křehké vítězství*. Hlavním pořadatelem výstavy byla Správa pražského hradu a Archiv KPR. Na její koncepci, scénáři i přípravě se spolu s Pavlem Zemanem z AKPR podíleli jako spoluautoři také naši kolegové Vratislav Doubek a Michal Pehr.

*Herrmann Bahr – Jaroslav Kvapil.
Briefe, Texte, Dokumente*

Ve spolupráci s Rakouským kulturním fórem v Praze se dne 29. května 2008 konala prezentace knihy Hermann Bahr – Jaroslav Kvapil. *Briefe, Texte, Dokumente*. Tato jedinečná německojazyčná edice korespondence mezi rakouským spisovatelem a českým básníkem, dramatikem a režisérem byla připravena germanistkou Kurtem Ifkovitsem a slavistkou Hanou Blahovou, doplňuje ji podrobný komentář a řada dalších materiálů a dokumen-

tů, důležitých pro studium německo-českých kulturních kontaktů před 1. světovou válkou i po roce 1918.

Prezentace měla formu čtyř přednášek a byla připravena v rámci grantu Lucie Kostrbové a Vratislava Doubka Vídeňská revue *Die Zeit* a česká moderna.

Ivan Štoviček: Ediční teorie a metodika

Slavnostní prezentace knihy proběhla dne 12. března 2008 v kavárně knihkupectví Academia na Václavském náměstí. Publikace zpřístupňuje dvanáct expertních pojednání k editologické problematice novodobých pramenů, která byla v rozmezí let 1975–1991 vydány v Archivním časopise a Sborníku archivních prací.

Jejich výběr a způsob uspořádání vycházel ze záměru předložit ucelený soubor příspěvků, který by se stal průvodcem po editorově činnosti. Sborník byl vydán u příležitosti životního jubilea archiváře, historika a editora, který vystudoval archivnictví na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a postupně pracoval ve Vojenském historickém archivu, Ústavu dějin střední a východní Evropy ČSAV, Národním archivu a Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd ČR. Kniha je doplněna autorovým biogramem, bibliografií a obohacena rozhovorem o jeho životě a profesi.

*Od řas k jádru. Vědy o živé a neživé přírodě
na půdě Akademie věd (29. 10. – 9. 11. 2008)*

Vernisáž výstavy, kterou pořádal náš ústav v prostorách Národního divadla v rámci Týdne vědy a techniky, se konala za přítomnosti předsedy AV ČR Václava Pačesa a ředitele Národního divadla Ondřeje Černého. Výstava přiblížila ve zkratce rozvoj vědních oborů v oblasti živé a neživé přírody na půdě Akademie věd ČR. O širší záběru vědeckého výzkumu v české vědě ve druhé polovině dvacátého století není v laické veřejnosti příliš velké povědomí. Cílem výstavy proto bylo seznámit širší veřejnost s historií jak starších vědních oborů, konkrétně geografii, geologií a meteorologií, tak i s historií oborů mladších, např. jaderným výzkumem, výzkumem vrozených vad, kosmickým výzkumem a ekologií, zejména ve druhé polovině

dvacátého století, a připomenout alespoň některé z nejvýznamnějších úspěchů a představitelů. K těm bezesporu patří Jaroslav Heyrovský, nositel Nobelovy ceny za polarografii, František Burian, válečný chirurg, zakladatel plastické chirurgie v Československu a iniciátor výzkumu vrozených vad, Alois Zátoupek, geofyzik a zakladatel moderní seismologie, Jaromír Klika, fytoecenolog a významný pracovník na poli ochrany přírody a geolog Radim Kettner.

Jen málo je známá skutečnost, že ČSAV převzala v padesátých letech záštitu nad druhou částí cesty kolem světa Miroslava Zikmunda a Jiřího Hanzelky. Vědeckí pracovníci ČSAV se také účastnili sovětských vědeckých expedic do Antarktidy, v rámci ČSAV se začínalo s jaderným výzkumem. ČSAV rovněž spolupracovala na kosmickém výzkumu v rámci programu Interkosmos.

Než zadáte: www.mua.cas.cz

27. listopadu 2008 se v budově AV ČR na Národní třídě konala prezentace významných projektů a in-

formačních zdrojů našeho pracoviště. Postupně byly představeny elektronické katalogy knihovny, nově zpřístupněná bibliografie TGM a digitální průvodce po archivních fondech. Připomenuty byly rovněž probíhající granty, práce na soupisu rukopisů a vydávané ediční řady. Akce se těšila bohaté návštěvnosti a setkala se s veskrze pozitivním ohlasem, především díky praktickým ukázkám, jakými způsoby lze nově zpřístupněné zdroje využívat.

Na cestě k samostatnosti (24. 9. – 19. 11. 2008)

Za spolupráce našeho ústavu proběhla v prostorách Senátu PČR výstava věnovaná okolnostem vzniku samostatného Československa zhruba v letech 1914 až 1920. Na příkladě archivních dokumentů a předmětů z muzejních sbírek výstava sledovala především činnost představitelů českého domácího a zahraničního odboje. Autorem koncepce výstavy a všech doprovodných textů byl Luboš Velek, hlavním organizátorem výstavy Senát PČR.

Zahraniční spolupráce

V rámci mimořádné podpory AV ČR pro zahraniční bohemistická studia získali stipendium pro pobyt v našem ústavu v loňském roce dva badatelé.

Larisa Garkusha z Lomonosovy univerzity v Moskvě se zabývá česko-ruskými vztahy v 19.–20. století. V první fázi svého dlouhodobého výzkumu, jehož cílem je příprava habilitační práce na toto téma, prováděla podrobnou rešerši k tématu vztahu E. Beneše a Ruska. Při svém pobytu se soustředila především na problém kontinuity a diskontinuity Masarykovy a Benešovy politiky vůči Rusku.

V listopadu pobýval na našem pracovišti již zmiňovaný německý politolog Dirk Mathias Dalberg. Dlouhodobě se zabývá koncepty nepolitické politiky, předmětem jeho stávajícího projektu je srovnání pojetí demokracie tzv. realistů Emanuela Rádla a Zdeňka Nejedlého v první Československé republice, a to v kontextu jednak dějin idejí, jednak meziválečných polemik. K tomuto tématu studoval dobové materiály (knižní, časopisecké i archivní), klíčová pro něho byla zejména pozůstalost Z. Nejedlého.

Vedoucí oddělení pro soupis a studium rukopisů Pavel Brodský se v září 2008 zúčastnil mezinárodního

Archeologické vykopávky v Iskorosti (Korostěň), vrchní část kurhanu (mohyly) (Archiv AV ČR)

semináře *Ars scribendi*. O sztuce pisania w średniowiecznych Czechach i Polce ve Hnězdně. Podařilo se mu dohodnout spolupráci s Univerzitou Adama Mickiewicze v Poznani a její pobočkou ve Hnězdně a Muzeem počátků polského státu ve Hnězdně, včetně případné reinstalace výstavy 100 let rukopisného výzkumu v českých zemích, kterou oddělení připravilo počátkem roku 2007 ve foyer hlavní budovy AV ČR.

K důležité spolupráci se zahraničím můžeme bezesporu započítat činnost, která souvisela se státní návštěvou předsedy vlády Mirka Topolánka na Ukrajině.

V této zemi totiž na počátku 20. století působil archeolog Čeněk Chvojka (4. 2. 1850, Semín – 2. 11. 1914, Kyjev), který zásadním způsobem přispěl ke koncepci počátků a vývoje tamního slovanského osídlení. Ar-

cheologické výzkumy zahájil v 90. letech 19. století, objevil a vědecky popsal řadu starších kultur (trypilská, zarubiněcká, černachovská), zkoumal velká skytská hradiště i základy nejstarších křesťanských kostelů z 11. a 12. století, v Kyjevě odkryl základy paláce knížete Vladimíra. Archiv AV ČR uchovává několik zajímavých dokladů o jeho vědecké působnosti a badatelské činnosti. Vlasta Mádlová, která má na starosti fotosírkky, připravila podklady pro obrazovou publikaci *Archeologický výzkum Čenka Chvojky na Ukrajině*, která byla předána jako osobní dar předsedy vlády ČR Mirka Topolánka při návštěvě Ukrajiny ukrajinskému prezidentu Viktoru Juščenkovi.

Výzkumná činnost

V roce 2008 naši spolupracovníci úspěšně ukončili dva víceleté grantové projekty:

Pavel Brodský se jako řešitel věnoval projektu *Soupis iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny* (GA ČR, č. 404/06/0007). Výsledkem projektu je knižní vydání vědeckého katalogu iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny. Katalog poprvé v úplnosti představuje iluminované rukopisy Strahovské knihovny, jedné z nejbohatších sbírek na území České republiky. Práce poskytuje podrobnou základní informaci badatelům v oblasti historie, pomocných věd historických, dějin umění, kulturních dějin, teologie, liturgiky i dalších vědeckých disciplin; nezanedbatelným přínosem je skutečnost, že obsahuje vedle rukopisů známých i památky doposud neznámé či známé jen nedostatečně a zpřístupňuje je badatelské veřejnosti. Cizojazyčné resumé a ikonografický rejstřík umožňují pracovat s katalogem i zahraničním badatelům, což může napomoci k uvedení české knižní malby, v cizině známé zatím pouze rámcově, do evropských souvislostí. K orientaci přispívá také rozsáhlá obrazová příloha.

Jan Bílek se jako spoluřešitel podílel na projektu *Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1940–1941* (GA ČR, č. 409/07/0962, řešitel: Jan Němeček, HiU AV ČR). Cílem projektu bylo soustředit a k vydání připravit první díl záznamů z jednání československé exilové vlády v Londýně v období od jejího prozatímního uznání Velkou Británií v létě 1940 do konce roku 1941. Základem edice jsou zápisy ze zasedání československé exilové vlády v Londýně, dále programy jednotlivých jednání vlády a usnesení. Součástí edice jsou také přílohy k jednáním vlády, které tvoří většinou zprávy jednotlivých ministrů, přednesené na jednání vlády. Celou edici doprovází úvodní historická studie, ediční úvod a rejstřík.

Edice zápisů, zásadních dokumentů státního významu, tvoří základní a nezbytný předpoklad pro zpracování historie československého odboje za druhé světové války, což je doposud jeden z nesplněných cílů české historiografie. Na zasedáních vlád se probíraly všechny problémy spojené s fungováním odboje, které mají dopad i v dnešním světě (problém vztahů Čechů a Němců v odboji a příprava řešení otázky německé menšiny v poválečném Československu apod.). Projekt

navázal na publikaci 60 zápisů z jednání Československého národního výboru v Paříži z let 1939–1940, předchůdce československé vlády, které byly vydány péčí obdobného autorského kolektivu v roce 1999 (Od rozpadu Česko-Slovenska do uznání československé prozatímní vlády. Příloha. Zápisy ze zasedání Československého národního výboru 1939-1940, ed. Jan Kuklík, Jan Němeček, Helena Nováčková, Ivan Štoviček, Praha 1999, 352 s.).

V současné době je v našem ústavu řešeno celkem 8 grantových projektů. Helena Kokešová (řešitelka) se spolu s Janem Bílkem a Vlastou Quagliatovou věnuje tématu *Česká národní elita: T. G. Masaryk a představitelé Národní strany v Čechách* (GA ČR, č. 409/07/0239). Výzkum je zaměřen na vývoj vztahů T. G. Masaryka k jednotlivým reprezentantům a sympatizantům Národní strany v Čechách, zejména v 80. a 90. letech 19. století. Pokouší se zachytit snahy T. G. Masaryka a dalších stoupenců realismu o zapojení do českého politického života a do politického systému Rakousko-Uherska. Podrobně zkoumá postoje T. G. Masaryka v době tzv. rukopisných bojů, jeho roli při vedení vědecké revue Athenaeum a objasňuje snahu o obrodu vědeckého a politického života.

Práce vzniká na základě pramenného výzkumu v Archivu ÚTGM, Archivu AV ČR, Archivu Národního muzea, Literárním archivu Památníku národního písemnictví, Národním archivu, Archivu hlavního města Prahy a řadě okresních archivů a muzeí. Vychází též z dalšího pramenného materiálu, mj. Masarykových rukopisných záznamů a ze Zápisků M. Červinkové-Riegrové, z dobového tisku, z vydaných pamětí a z dosavadních výsledků historické vědy. Výsledkem projektu bude publikace, která zahrne syntetickou studii a edice vzájemné korespondence T. G. Masaryka s představiteli staročeské strany.

Cílem projektu Marie Tošnerové *Narativní prameny předbělohorského období k dějinám českých měst* (GA ČR, č. 404/07/1052) je podchytit a zhodnotit rukopisná díla věnovaná historickému spisování vzešlá z prostředí českých měst v období 16. a 17. století. Stěžejní body výzkumu jsou zaměřeny na zjištění současného stavu dochování uvedených narativních

pramenů (včetně mladších opisů) a na rozšíření dosavadních poznatků o každodenním životě renesančních měst, stejně jako na poznání obecných společenských problémů předbělohorského období. Tato část práce vychází především z analýzy předbělohorských kronik a pamětí, jejichž autoři byli přímými svědky zaznamenaných událostí, popřípadě se s nimi seznámili z vyprávění pamětníků. Součástí práce bude soupis městských kronik a pamětí českých měst z předbělohorského období.

Projekt Luboše Velka *Mezi honorací a masou. Národní strana (staročeská) 1861–1918* (GA ČR, č. 409/07/P258) se zabývá vývojem Národní strany z pohledu proměn a reakcí této původně klasické honorační strany na měnící se politický systém (vlivem jeho prohlubující se demokratizace) a celkově pak na měnící se politickou kulturu v českých zemích a v habsburské monarchii. Prostředkem k zachycení těchto změn v organizační, programové a komunikační rovině je rekonstrukce organizační struktury a programu staročeské strany na základě jejího bohatě dochovaného, leč dosud zcela nevyužitého stranického archivu a dále pak dokumentů z osobních pozůstalostí staročeských předáků. Takto získané výsledky budou srovnány s vývojem ostatních honoračních stran, zejména s Národní stranou svobodomyšlnou a německoliberalními stranami z českých zemí. Srovnání by mělo dát jasnou odpověď na otázku, jakým obecným vývojem procházely původně honorační strany ve vznikající konkurenci masových a stavovských politických stran a jaké byly podmínky pro jejich úspěšné přizpůsobení se těmto změnám, a tedy i pro jejich přežití na masovém politickém trhu.

Cílem projektu Martina France *Ivan Málek a vědní politika 1952–1989* (GA AV ČR, č. KJB800770701) je ukázat fungování mocenských struktur ve vědní politice především v 50. a 60. letech 20. století na základě životních osudů a činnosti jednoho z nejvýznamnějších představitelů české oficiálně prosazované vědy té doby, akademika Ivana Mála (1909–1994). Projekt sleduje pozici jednotlivce v celém systému a jeho možnosti uplatnit určité postoje nebo přístupy a analyzuje vztahy tehdejší vědy s politickou mocí. Opomenuto není působení českých vědců v některých mezinárodních organizacích, ať už spíše odborných nebo zaměřených více politicky. Základní důraz je přitom kladen na situaci ČSAV a na biologické vědy.

Stanislav Petr pracuje na projektu *Soupis rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně* (GA ČR, č. 404/08/0112). Sbírkou rukopisů bývalého Františkova muzea v Brně obsahuje téměř 1000 (989) rukopisů, z nichž 26 je středověkých. Je uložena v Moravském zemském archivu v Brně ve fondu G 11. Ke sbírce existuje jen velmi stručný inventární soupis, pořízený ředitelem muzea W. Schrammem v roce 1890. Odborné veřejnosti jsou

ze sbírky v podstatě známy pouze liturgické rukopisy pořízené Eliškou Rejčkou pro starobrněnské cisterciácky. Převážná většina rukopisů je novověkých a jsou často základními prameny k historii Moravy a sousedních zemí. Výsledkem projektu bude moderní vědecký katalog, který zpřístupní tuto důležitou památku našeho kulturního dědictví.

Cílem grantového projektu Lucie Kostrbové *Vídeňská revue Die Zeit a česká moderna* (GA ČR, č. 405/08/0087) je mezioborové srovnání významu vídeňské revue *Die Zeit* pro kulturní a politický rozvoj českých elit v kontextu modernizace společenských procesů, utváření uměleckých modernistických hnutí a česko-německých vztahů na přelomu 19. a 20. století. Mezioborově (literárněhistoricky, kulturologicky, politicko-historicky) založený výzkum vychází z programově nadnárodní povahy *Die Zeit* a z prolínání kultury a politiky na jejích stránkách. Podstatou projektu je analýza vztahů představitelů české literární a politické moderny (J. S. Machar, F. V. Krejčí, V. Mrštík, T. G. Masaryk, K. Kramář ad.) s okruhem *Die Zeit* (H. Bahr, I. Singer, H. Kanner ad.). Projekt přispěje k debatě o povaze kulturních a sociálních transferů ve střední Evropě na konci 19. století a reflektovat některé teze o českém a vídeňském modernismu přelomu století. K tomuto tématu bude v Praze na podzim

Hermann Bahr
na počátku
90. let 19. st.

2009 uspořádána mezinárodní konference. Výsledky výzkumu a diskuzí budou shrnuty zejména v závěrečné česko-německé publikaci, která bude vedle části studií obsahovat i pramenný materiál a bibliografii. Na projektu spolupracují také Vratislav Doubek a Kurt Ifkovits (Österreichisches Theaternuseum).

Vatikán a Československo 1918–1938 (GA ČR, č. 409/08/0121) je téma, kterému se věnuje Michal Pehr. Cílem tohoto projektu je připravit monografickou studii, zabývající se vztahy mezi Československem a Vatikánem v meziválečném období na základě nově zpřístupněných vatikánských archivů. Studie bude doplněna výběrovou edicí příslušných dokumentů reflektující postoj Vatikánu k politickému a kulturnímu vývoji v Československu. Projekt si klade za cíl osvětlit situaci katolické církve za první republiky, ale i postavení Československa na mezinárodním poli mezi válkami a na základě dříve nepřístupných pramenů rozšířit poznání dané problematiky. Na projektu se podílí vedle Michala Pehra také Jaroslav Šebek z Historického ústavu AV ČR, Pavel Helan z Husitské teologické fakulty UK a Marek Šmíd z Ústavu politologie FF UK.

Okolnostmi vynucený odchod či setrvání vědců v zahraničí bez možnosti návratu – tento negativní jev postihoval českou vědu po celé období komunistického režimu, i když v odlišné intenzitě. V rámci grantu **Čeští vědci v exilu 1952–1989** (GA AV ČR, č. IAAX00630801) se tomuto tématu věnuje kolektiv řešitelů pod vedením Soni Štrbáňové (Ústav pro soudobé dějiny AV ČR). Z našeho ústavu se projektu účastní Milena Josefovičová, Alena Míšková, Jan Hálek, Václav Hankovec, Josef Tomeš a Nataša Kmočová. Projekt vychází především z potřeb české vědy zamyslet se hlouběji nad některými závažnými společenskými jevy spojenými s jejím vývojem za poslední půlstoletí, přičemž tato sebereflexe by mohla přispět k pochopení současného stavu a perspektiv. Grant je řešen celkem ve třech rovinách. Heuristická zahrnuje archivní výzkum s cílem sestavit co nejúplnější databázi českých vědců, kteří odešli do exilu. Pro popularizační i badatelské využití se připravuje encyklopedie s výstižnými a podrobnými hesly o osudech 100 nejvýznamnějších českých vědců v exilu. Zároveň se připravuje mezinárodní sympozium *Věda v exilu a komunistické režimy* (2010), které přispěje k vyhodnocení a posouzení fenoménu vědeckého exilu s využitím nových metodologických nástrojů a s ohledem na komparaci se situací v jiných totalitních zemích.

Od roku 2009 se naši zaměstnanci podílí jako řešitelé či spoluřešitelé na pěti nových grantových projektech.

Jan Bílek (řešitel) a Jan Němeček (spoluřešitel, HiU AV ČR) navazují projektem **Zápisy ze schůzí československé vlády v Londýně 1942** (GA ČR, č. 409/09/1131) na výše představený ukončený projekt věnovaný období 1940–1941.

Alena Míšková se v rámci svého projektu **Josef Pfitzner – od historie k ideologii** (GA ČR, č. 409/09/1375) věnuje této sporné postavě českých dějin první poloviny 20. století. Pfitzner, který byl veřejně popraven roku 1945, se ve 20. letech 20. století prosazoval jako nadějný historik svými vynikajícími studii regionálního charakteru (Zuckmantel), širší záběr a význam pro jeho vědeckou kariéru měly nepochybně jeho práce o Bakuninovi či o litevském knížeti Vitoldovi. Až do smrti J. Pekaře, k jehož příznivcům se řadil, patřil z hlediska české veřejnosti mezi německé historiky s pozitivním vztahem k Čechům. Tento názor nezměnila ani jeho úspěšná kandidatura do pražského zastupitelstva roku 1935 za Sudetoněmeckou stranu. Pfitzner se na svoji politickou kariéru ve službách SdP ovšem připravoval již od druhé pol. 20. let. Rozhodující byl jeho stipendijní pobyt v Lipsku roku 1926, kdy pod-

Josef Pfitzner

le svých vlastních slov pochopil, že jeho budoucnost tkví v politické kariéře. Vzhledem k nově objevené Pfitznerově pozůstalosti, která ležela nepovšimnuta od roku 1945 do roku 2006 ve sklepení Policejního presidia v Linci, lze konečně zachytit celkový profil tohoto historika, který se přerodil v ideologa, a to s postižením všech dobových domácích a mezinárodních souvislostí od počátku 20. let do roku 1945.

Marie Bahenská se jako spoluřešitelka věnuje práci na projektu **České feministické myšlení 19. a 20. století** (GA ČR, č. 409/09/1173, řešitelka Dana Musilová, Univerzita Hradec Králové). Projekt se soustřeďuje na vývoj feministického myšlení od první poloviny

19. stol. do konce první poloviny 20. stol. Jedná se o období, v němž se realizovaly na první pohled viditelné změny v postavení žen všech společenských vrstev, v jejich aktivitách, oblékání, chování a myšlení. Pojem český v názvu projektu odkazuje prioritně k prostoru českých zemí, pojem feministický zahrnuje mužskou i ženskou veřejnost a jejich názory na ženy, resp. na vztahy žen a mužů v historické perspektivě 19. a 20. stol. Projekt nabízí možnost srovnání se sousedními zeměmi (Rakousko, Německo). Cílem projektu je zjistit, kdo, kdy a v jaké souvislosti vyslovil svůj názor na ženy, resp. na jejich vzájemné vztahy, jak jednotlivé osobnosti - ženy i muži - uvažovali o ženách a především o vztazích obou pohlaví, jakým způsobem je reflektovali, a vytvořit obraz českého feministického myšlení. Výsledky projektu budou shrnuty do antologie textů feministického myšlení a do monografie.

Cílem projektu Oty Konráda *Československo-rakouské vztahy 1918–1938* (GA ČR 409/09/P636) je monografické zpracování problematiky vztahů mezi Československem a Rakouskem v meziválečném období. Výsledná studie je koncipována nejenom jako popis vývoje diplomaticko-politických vztahů mezi oběma státy, ale zároveň i jako analýza faktorů, spolupodmiňujících formulaci a realizaci jejich zahraniční politiky a jako shrnující interpretace mezi a možností vzájemných vztahů.

Tříletý grantový projekt Josefa Tomeše *Mnichov v pamětech současníků* (GA AV ČR, č. IAA800770901, spoluřešitel Robert Kvaček, spolupracovník Richard Vašek) se zaměřuje jednak na zmapování všech relevantních českých memoárů významných aktérů mni-

Návštěva E. Beneše ve Vídni u spolkového prezidenta Hainische r. 1922. Zleva E. Beneš, prezident Hainisch, E. Ramek (Archiv ÚTGM)

chovské krize roku 1938 a posouzení jejich výpovědní hodnoty, jednak na kritické vydání jednoho z dosud nepublikovaných a širší veřejnosti neznámých memoárových děl – pamětí přímého aktéra tehdejších událostí dr. Vlastimila Klímy: *1938 – Měli jsme kapitulovat?!* V rámci grantu se počítá s uspořádáním jednodenní vědecké konference o české i zahraniční memoáristice, vztahující se k „Mnichovu“, a s vydáním sborníku příspěvků na ní pronesených. Grantový projekt by měl vytvořit výchozí základ pro postupné vydání všech dosud nepublikovaných významných českých memoárových textů, vztahujících se k „Mnichovu“.

Archivní práce

Archiv je institucí, jejímž úkolem je všestranná péče o dokumenty trvalé hodnoty. Tyto dokumenty, vzniklé na jednotlivých pracovištích AV ČR, se ukládají právě v Masarykově ústavu a Archivu AV ČR, který v rámci jednoho ze svých vědeckých útvarů zajišťuje jejich odborné zpracování, uložení a vědecké využívání. Kromě předarchivní péče a skartačního dohledu v rámci AV ČR se pracovníci archivu zabývají evidencí, zpracováním a zpřístupňováním archiválií. Archiv AV ČR jako jeden z vědeckých útvarů pracoviště patří mezi archivy specializované a jeho zřizovatelem je AV ČR. Byl založen v roce 1953 jako Archiv ČSAV. Jeho prvořadým úkolem je tedy již více než 50 let shromažďování a zpracovávání fondů, které dokumentují činnost AV ČR a jejích předchůdců (kromě ČSAV je to např. Česká akademie věd a umění, Královská česká společnost nauk nebo Masarykova akademie práce). Velkou část fondů tvoří osobní pozůstalosti vědců činných na území ČR, např. písemnosti nositele Nobelovy ceny Jaroslava Heyrovského nebo Otty Wichterleho.

K významným písemnostem spravovaným naším pracovištěm patří také pozůstalost T. G. Masaryka a členů jeho rodiny a fond Edvarda Beneše. Masarykův osobní archiv se stal součástí Ústavu T. G. Masaryka v roce 1932. Postupně měl být doplňován o písemnosti rodiny a Masarykových spolupracovníků. Obsah osobního archivu definoval v době zřizování Ústavu TGM sám Masaryk. Podle něj jde o soubor materiálů vědeckého, filosofického a politického charakteru, dokumentující činnost spisovatelem, učitelkou a politickou. Tvoří ho rukopisy, korespondence, poznámky a obecně dokumenty z doby předválečné, válečné a poválečné. Celý soubor je organický nedělitelný celek. V současnosti lze v Archivu ÚTGM studovat nejen písemnou pozůstalost T. G. Masaryka a členů jeho rodiny, ale i jeho nejbližšího spolupracovníka Edvarda Beneše. Důležitou součástí jsou archiválie Ústavu TGM, instituce, která se od založení v roce 1932 zabývala studiem Masarykova života a díla a po obnovení v roce 1990 v této činnosti pokračovala. Archiv je od roku 1990 také prvořadým zdrojem pramenů při vydávání Masarykových spisů. Veřejnosti byla v loňském roce on-line zpřístupněna bibliografie prací T. G. Masaryka, pokročila digitalizace některých periodik (Čas).

Oddělení archivu pokračuje v pracích s fondy a sbírkami doplňujícími pozůstalost E. Beneše. Jeho pracovníci se rovněž zapojují do základního výzkumu, o čemž svědčí účast na několika grantových projektech. Jsou doplňovány databáze Centrálního katalogu korespondence a Digitální fotoarchiv (zahájena digitalizace fotografií z fondu Ústav T. G. Masaryka).

Pořádání archivních fondů

Pod pořádáním či zpracováním fondů si můžeme představit několik etap činnosti. V první řadě jde o rozřídění převzatých archiválií, obvykle spojené se skartačním řízením. To v žádném případě neznamená likvidaci písemností. Termínem skartace se označuje proces, během něhož jednotlivá pracoviště AV ČR předávají do archivu materiály staršího data podle Spisového a skartačního řádu. Následuje věcné a chronologické uspořádání archiválií, zápis do databáze a vytvoření inventáře nebo jiné pomůcky, umožňující badatelům snadnou orientaci ve fondu. Badatelům archiv vychází vstříc umístěním přehledu fondů na webových stránkách nebo zpracováním různých archivních pomůcek. V roce 2008 byly širší badatelské veřejnosti zpřístupněny následující institucionální a osobní fondy:

Československá společnost antropologická při ČSAV
(1939) 1964–1992

Československá společnost archeologická při ČSAV
1910–1992

Československá společnost chemická při ČSAV
1968–1972

Československá pedagogická společnost při ČSAV.
Dodatek č. 1

Ústav experimentální biofarmacie ČSAV

Politologický ústav ČSAV

Sudetoněmecký vlastivědný ústav v Liberci.

Sudetoněmecký archiv

Václav Brožík (1851–1901), český malíř, profesor
pražské Akademie výtvarných umění

Rudolf Dvořák (1860–1920), profesor UK v Praze
v oboru orientální filologie

Václav Káš (1899–1978), profesor Vysoké školy
zemědělské v Brně a ČVUT v Praze, obor
zemědělské půdní mikrobiologie

Vladimír Staněk (1879–1940), chemik, první ředitel
Výzkumného ústavu československého průmyslu
cukrovarnického

Spisové prohlídky, skartační řízení, řešeršní práce a konzultace

K povinností specializovaných archivů patří dohled nad výkonem spisové služby u jejich zřizovatele, v tomto případě tedy AV ČR, a jím zřízených organizačních složek. Archiv AV ČR kromě již zmíněného skartačního řízení tedy dohlíží na řádné vedení spisové služby na jednotlivých pracovištích. Ke spisové službě se řadí odborná správa dokumentů pracoviště, jejich evidence, rozdělování, vyřizování, ukládání a pravidelná skartační řízení. Ta mají zajistit, že všechny důležité dokumenty budou řádně uchovány v depozitářích ar-

chivu a v případě potřeby snadno vyhledány. Pracovníci archivu s vedením spisové služby akademickým ústavům pomáhají, stejně tak poskytují informace o pravidlech skartačního řízení a o přebírání archiválií do své správy.

V minulém kalendářním roce se *spisové prohlídky* týkaly dvanácti ústavů (veřejných výzkumných institucí) AV ČR: Archeologického ústavu, Knihovny AV ČR, Mikrobiologického ústavu, Národohospodářského ústavu, Ústavu anorganické chemie, Ústavu fyzikální chemie J. Heyrovského, Ústavu fyziky atmosféry, Ústavu fyziky plazmatu, Ústavu fyziky materiálu, Oddělení optické diagnostiky ÚFP v Turnově, Ústavu jaderné fyziky v Řeži a Ústavu pro hydrodynamiku. Samozřejmě ze strany Archivu AV je *metodická pomoc* poskytovaná akademickým pracovištím na jejich vlastní žádost a odborné *konzultace týkající se vedení spisové služby*.

Během roku 2008 bylo v akademických ústavech provedeno celkem 19 *skartačních řízení* (Biologické centrum, Fyzikální ústav, Masarykův ústav a Archiv, Mikrobiologický ústav, Sociologický ústav, Ústav anorganické chemie, Ústav geoniky, Ústav informatiky, Ústav struktury a mechaniky hornin, Ústav pro hydrodynamiku, Ústav pro jazyk český, Národohospodářský ústav, Psychologický ústav, Sociologický ústav, Ústav fyziky plazmatu, Ústav fyziky materiálů, Zahraniční odbor SSČ AV ČR, Sekretariát Rady pro zahraniční styky AV ČR, Sekretariát místopředsedy AV ČR V. Pačesa) a stejné množství nových přírůstků bylo do Archivu AV ČR převzato. Mezi zajímavé *přírůstky* patří mj. fondy Kanceláře AV ČR (Sekretariát Rady pro zahraniční styky), Psychologického ústavu, část pozůstalosti Bohumila Němce, osobní fond Augustina Paláta, Františka Kroupa a Rudolfa Zahradníka.

Činnost oddělení pro soupis a studium rukopisů

Oddělení pro soupis a studium rukopisů je centrem kodikologického výzkumu v ČR. Metodickým dohledem nad jeho činností je pověřena Komise pro soupis a studium rukopisů, složená z externích odborníků. Předmětem studia oddělení jsou rukopisy neúřední povahy, které jsou zkoumány jako celek, tedy nejen z hlediska obsahu, ale i vnějších znaků.

Rukopisná bádání mají v našich zemích dlouhou tradici. Přímou předchůdkyní současného oddělení byla z podnětu Jaromíra Čelakovského koncem roku 1906 ustavená Komise pro soupis rukopisů knihoven a archivů českých a rukopisných bohemik mimočeských při ČAVU. Po vzniku ČSAV byla na návrh Václava Vojtíška roku 1953 založena nová rukopisná komise, která navázala na činnost předchozí. Zásadní rozdíl oproti Komisi ČAVU, která byla pouze vydavatelskou, bez vlastních pracovníků, spočíval v tom, že nová Komise bylo uloženo přímo provádět a koordinovat výzkum a soupis rukopisů literární povahy v knihovnách, archivech, muzeích i jiných sbírkách. Práce se řídila moderní vědeckou metodou, kterou definovala nově vzniklá pomocná věda historická zabývající se studiem rukopisů – kodikologie. Od počátku roku 1955 byla Komise pro soupis a studium rukopisů administrativně přiřčena k nově vzniklému Ústřednímu archivu ČSAV. Od roku 1962 vydávala sborník Studie o rukopisech.

Pracovní program byl upřesněn roku 1969, kdy se stal kmenovým úkolem oddělení Generální katalog rukopisů uložených na území ČR a rukopisných

bohemik v zahraničí. Dlouhodobý plán, analogický činnosti v ostatních evropských zemích, je prováděn postupně po etapách. V osmdesátých letech byla započata příprava Průvodce po rukopisných fondech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, který měl formou základní evidence podchytit veškeré rukopisné bohatství této země, a stát se tak východiskem prací na Generálním katalogu rukopisů. Oddělení pro soupis a studium rukopisů ve své dnešní podobě pokračuje v první řadě v projektu Generálního katalogu rukopisů. Pracovníci oddělení dokončili základní evidenci a v letech 1992–2004 zpracovali a vydali čtyři tematicky rozdělené svazky Průvodce po rukopisných fondech České republiky. Nyní se pracuje na pátém, souhrnném svazku, který jednak shrne předchozí výsledky, jednak bude příležitostí k nezbytným opravám a doplňkům. Současně začaly práce na vytvoření elektronické databáze rukopisů, jež bude po svém dokončení zpřístupněna na webových stránkách oddělení. K získání podkladů pro hromadnou konverzi dat se přistoupilo ke skenování katalogů vydaných v minulosti péčí Komise a jejich následnému převodu do textového editoru.

Kromě uvedeného základního dlouhodobého úkolu pracovníci oddělení pokračují ve fondových i speciálních soupisech rukopisů. Podařilo se též vydat již dříve zpracované katalogy, z nichž některé čekaly na publikaci dlouhá léta. Souběžně s pracemi v domácích sbírkách probíhá výzkum v zahraničí.

Klanění sv. tří králů z Misálu kláštera v Louce z roku 1483 (Strahovská knihovna, sign. DG III 14).

Ústav veřejnosti

V uplynulém roce byly dokončeny dva významné projekty, které díky využití moderních technologií výrazně usnadní vědeckou práci.

Digitalizace

Digitální průvodce Archivu AV ČR (<http://www.mua.cas.cz/databaze/databaze.html>) poskytuje přehled o všech fondech, sbírkách a pomůckách, uložených v archivu. Nabízí hledání podle názvů fondů a sbírek, podle jejich původců, na základě tematických skupin, v evidenci pomůcek i fulltextové hledání.

Údaje o fondech, sbírkách a pomůckách Archivu AV ČR jsou přebírány z ústřední evidence pomůcek a Národního archivního dědictví, kterou zajišťuje Ministerstvo vnitra ČR a do níž archiv přispívá svými daty. Elektronické pomůcky jsou vytvářeny pomocí programu Inventáře firmy Bach systems, s. r. o. Digitální průvodce Archivu AV ČR je aplikací produktu Archivní VadeMeCum téže firmy. Systém je nadále rozšiřován a data průběžně aktualizována. Digitální průvodce Archivu AV ČR byl zveřejněn po delší interní přípravě v roce 2008, kdy informoval o více než 600 fondech a sbírkách a zpřístupňoval více než 90 elektronických pomůcek. Výhledově bude zavedena elektronická objednávka z elektronických pomůcek a doplňovány budou digitální kopie archiválií pro studium online jako náhrada bádání v originálech, jež je podmíněno osobní návštěvou badatelny.

Bibliografie TGM

Bibliografie publikovaných textů T. G. Masaryka a prací o jeho životě a díle (<http://tgm.mua.cas.cz>) představuje první pokus systematicky zachytit celý rozsah tvorby a obsáhlý výběr reflexí, dotýkajících se Masarykovy biografie i celé škály jeho veřejných aktivit. Dosavadní bibliografie nechávaly stranou zejména texty v periodikách a ve sbornících. Systematický průzkum prací z let 1875–1937 se ukázal jako nutný nejen pro editory Masarykových spisů, ale také pro badatelský výzkum v různých vědních oborech.

V první fázi byla soustředěna pozornost na texty, jež vyšly v českém a německém jazyce v rámci Rakousko-Uherska, a na periodika, která nefigurují ve středu badatelského zájmu. V dalším období byly uskuteč-

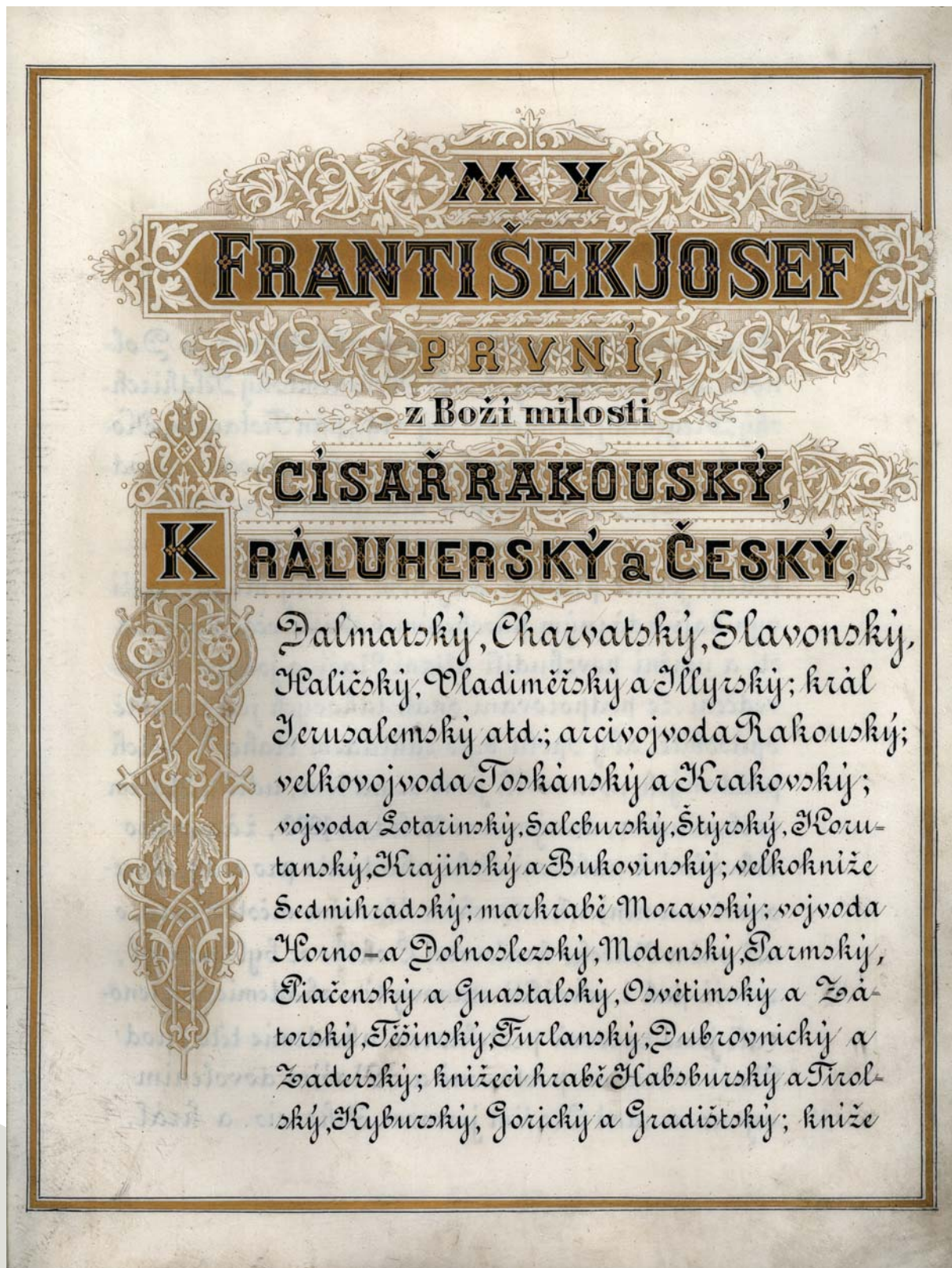
něny sondy do denního tisku a některých významných týdeníků, reflektujících z různých pozic činnost prezidenta Československé republiky. Bibliografie obsahuje téměř 29 000 záznamů, vyxercerovaných z 68 titulů periodik, což představuje 308 ročníků deníků, 409 ročníků týdeníků, čtrnáctideníků a měsíčníků. Projekt byl realizován Janou Malínskou (vedoucí projektu), Nađou Vitanovskou a Jiřím Brabcem za pomoci studentů UK v rámci grantu Ministerstva kultury ČR (identifikační kód projektu: DA00P01OLK001).

Den otevřených dveří

Dny otevřených dveří v rámci *Týdne vědy a techniky Akademie věd ČR* se konaly v sídle ústavu v Gabčíkově ulici 6. a 7. listopadu 2008. V obou uvedených dnech nás navštívilo přes 80 zájemců. Domluveny byly specializované exkurze z gymnázia v Hradci Králové a studentů historie FF UK s prof. Lenkou Bobkovou.

Pro návštěvníky byla připravena výstavka z obou archivních celků pracoviště, z dokumentace Archivu Akademie věd ČR a z fondů Archivu ÚTGM. Výstava přinesla zajímavé doklady jak ze života osobností (T. G. Masaryk a jeho rodina, geolog Radim Kettner, geograf Jiří V. Daneš, zajímavosti z odvrácené stránky života historika a estetika Zdeňka Nejedlého, geofyzik Alois Zátopek, chemik Vladimír Staněk a dalších), tak z materiálů vědeckých institucí (Masarykova akademie práce, Česká akademie věd a umění, výzkum Antarktidy, jaderný výzkum apod.).

Pro studenty gymnázia byl připraven výklad o metodice historické práce a tematickém zaměření v obou částech pracoviště a o archivnictví. Konkrétně byli studenti seznámeni se zaměřením Archivu AV ČR a Archivu ÚTGM a informováni o české síti archivů, o moderních způsobech zpracování archiválií, získali představu o využití databázových programů či o dnešních problémech ukládání elektronických dokumentů, o evidenci archivních fondů; byli také provedeni místními depozitáři. Studenti FF UK byli na ukázkách seznámeni především s metodikou historické práce, s prací s prameny, s možnostmi využití nejen obou archivních částí našeho ústavu, ale i dalších českých archivů.

První list zakládací listiny ČAVU (Archivní kulturní památka v péči Archivu AV ČR)

Emil Utitz (1883–1956)

Miroslav Kunštát

Emil Utitz v době studií (MÚA AV ČR)

Mezi nově uspořádané archivní fondy MÚA AV ČR se nyní přiřadila i rozsahem nevelká pozůstalost významného filosofa, estetika a teoretika umění prof. Dr. Emila Utitze (3 kartony). Tento osobní fond získal Ústřední archiv ČSAV koupí od příbuzných v r. 1988. K jeho zpřístupnění se provizorně užíval poměrně zevrubný přejímací seznam, jenž byl zpracován jako součást cenového odhadu soudním znalcem Antonínem Kovandou. V roce 2008 bylo přistoupeno k revizi tohoto fondu, jeho uspořádání dle nyní užívaného *Schématu pro pořádání osobních fondů v Archivu AV ČR* a následné inventarizaci. Již od počátku 90. let byl tento fond poměrně hojně exploatován v odborných člancích a studiích o Emilu Utitzovi, jejichž počet v poslední době přibývá.[1] Moderní Utitzova biografie sice byla před časem ohlášena, stále však zůstává nenaplněným desiderátem.[2] Fond byl využit i pro populárnější zaměřené články, např. z pera dlouholetého vedoucího oddělení osobních fondů ÚA ČSAV Václava Podaného.[3]

Emil Utitz patří mezi pozapomenuté, v poslední době však opět v různých kontextech znovu zmiňované a oceňované německožidovské vědce pražského původu. Jeho význam byl po 2. světové válce zastřen ambivalentním vztahem české marxistické uměnovědy a filosofie k jeho rozsáhlému, půdorysem jednotlivých disciplín stěží vymezitelnému dílu, v (západo)německém prostředí pak poválečným nekritickým, v pozdním období až jakoby naivním příklonem k marxismu (aniž by ovšem marxismus hlouběji poznamenal metodologii a filosofická východiska jeho prací).

Už samo široké vymezení jeho vědeckých zájmů – řečí rozšířeného biografického lexika „německý estetik, teoretik a kritik umění“ – naznačuje obtíže s jeho oborovým zařazením.[4] K tomu bezpochyby přistupuje určitá zdrženlivost „mainstreamové“ historie vědy vůči novým metodám a postupům, jež se snaží strukturovat systémové kontroverze a diskuse v jednotlivých vědních oborech a vytvořit tak na pohyblivých oborových hranicích „nezávislý“ repertoár metod a postupů. S ústupem této zdrženlivosti lze pak očekávat větší zájem i o autory, kteří s téměř renesanční lehkostí a rozhledem překračovali limity nově se rodících či rozvíjejících se (starších) oborů, mnohde jim

kladli základy (či spíše „základy základů“), aniž ovšem kdy vytvořili přesvědčivou syntézu. Určitou roli hrála i okolnost, že tvořili v „přidělených“ profesionálních hranicích (vymezených často užší definicí, ba svěřací kazajkou přidělených univerzitních profesur), v případě Utitzově pak v nejasné pozici „teoretika všeobecné uměnovědy.“ Již jen letný pohled na Utitzovu bibliografii a na jeho pestrý a nelehký život, zrcadlící se i ve zvratech jeho akademické kariéry, naznačí nejenom obtížnou uchopitelnost jeho vědecké osobnosti tradičními metodami, ale i širší horizont otázek, které musí jeho budoucí životopisec zohlednit.[5]

Emil Utitz se narodil 27. května 1883 v Praze (jak je uvedeno v rodném listu a dalších matričních výpisech, resp. jak opakovaně sám uvádí ve svých životopisech), nikoliv v Roztokách u Prahy, které v této souvislosti figurují v části literatury.[6] Jeho otec Gothold byl spolujatelem prosperujícího obchodu koženým zbožím v Michalské ulici na Starém Městě Pražském; zdejší kožedělná malovýroba později expandovala do podoby menší továrny v dnešní Praze 9-Vysočanech. Jak E. Utitz uvádí ve svém vlastním životopisu, rodina byla v Praze usedlá již od 16. století (jméno *Utitz* pak vysvětluje odvozením od *Wottitz*, tj. původem rodiny ze středočeských Votic).[7]

Gymnasiální studia Utitz absolvoval v červenci 1901 na proslulém německém státním gymnáziu v Paláci Kinských na Staroměstském náměstí (kde byl i spolužákem Franze Kafky, jemuž na sklonku života věnoval stručné vzpomínky). Poté studoval na univerzitách v Mnichově (práva) a v Praze, kde jej zaujaly především přednášky Antona Martyho a Christiana von Ehrenfelse.[8] Po složení rigorosních zkoušek a úspěšné obhajobě disertace *J.J. Wilhelm Heinse. Ein Beitrag zur Problemgeschichte der Ästhetik zur Zeit der Deutschen Aufklärung* byl v lednu 1906 promován doktorem filosofie (disertaci posuzovali A. Marty a A. Sauer).[9] Poté pokračoval ve studiích v Lipsku, kde se soustředil především na psychologii (u W. Wundta), a nějakou dobu též pobýval ve Florencii u Masarykova učitele Franze Brentana (1838–1917); často bývá v této souvislosti přiřazován k jeho užšímu „kruhu“.[10] Utitz se ke svému vzoru a trvalé inspiraci opakovaně vracel: krátce po Brentanově smrti v r. 1917 napsal jednu z jeho prvních životopisných skic, v závěru svého života pak publikoval osobní vzpomínky na svého velkého učitele.[11] V r. 1910 se Utitz habilitoval na univerzitě v Rostocku, kde působil až do r. 1925 (v únoru 1916 jej meklenburský velkovévoda Friedrich Franz jmenoval mimořádným profesorem). Konfrontace s pustošivými důsledky specifického „junkerského hospodaření“ v Meklenbursku a tamní neutěšenou sociální a kulturní situací (jež se válečnými a poválečnými událostmi dále vyostřila) mobilizovala jeho vnímavost vůči společenským problémům doby a položila základy pro jeho

celoživotní levicovou (byť explicitně zdaleka ne vždy marxistickou) politickou orientaci. Ta se projevovala i snahou vytvořit po válce v akademickém prostředí platformu (klub) „pro sjednocení politiky a literatury“, na níž se podíleli především sociálně-demokratičtí, resp. později i komunističtí studenti.[12]

Logickým mezníkem v jeho další akademické kariéře 1925 bylo získání řádné univerzitní profesury na filosofické fakultě univerzity v Halle – Wittenbergu (uvolněné úmrtím dosavadního ordináře prof. Frischeisena-Köhlera).[13] Příznivé podmínky pro vědeckou práci zde ovšem ostře kontrastovaly se špatným životním prostředím, které se negativně projevovalo i na zdravotním stavu celé rodiny: „In Halle wieder sah ich die Verwüstungen, die eine regellose Privatindustrie einem ganzen Kreis zufügen kann: durch Chemikalien war der Fluss so verpestet, dass niemand darin baden konnte; die Luft stank bisweilen sosehr, dass man manchmal nachts erwachte, und dass die Kinder in den Schulen erbrachen (...)“[14]

Po celou tuto dobu Utitz pěstoval intenzivní osobní i vědecké kontakty s pražským prostředím, což dokládá i jeho volba korespondujícím členem Německé společnosti věd a umění pro Československou republiku v březnu 1927.[15]

Brzy po nástupu nacistů k moci však musel Utitz Německo opustit. I díky intervenci T.G. Masaryka získal na filosofické fakultě býv. Německé univerzity v Praze řádnou profesuru filosofie, která se v r. 1930 uvolnila odchodem Christiana von Ehrenfelse do výslužby. Bylo to ovšem provázáno i neskrývanými projevy nesouhlasu mezi některými nacionálně smýšlejícími vyučujícími i studenty.[16] Vzhledem k nepříznivé atmosféře na Německé univerzitě Utitz vyvíjel hlavní aktivitu na půdě vědeckých společností a spolků, tj. proslulého *Linguistického kroužku* či *Cercle Philosophique*, který s J. B. Kozákem a Janem Mukařovským spoluzakládal. Svoji levicovou politickou orientaci tehdy projevoval různým způsobem, např. i přijetím pohostinské profesury v republikánském Španělsku (mezinárodní letní univerzita v Santanderu). Vedle výuky na univerzitě jej od r. 1936 ministr veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Ludwig Czech (německý sociální demokrat) pověřil výukou psychologie na nově zřízené Masarykově státní škole zdravotní a sociální péče.[17]

Díky nacionálnímu socialismu pak Emil Utitz ztratil – po okupaci okleštěného Československa v březnu 1939 – svoji universitní profesuru podruhé... Větší část války Utitz prožil a přežil v terezínském ghettu. Osud mu sice dopřál zaujmout pozici vedoucího tamní knihovny, Utitz ji však vnímal spíše jako danajský dar: stal se relativně privilegovaným svědkem nezměrného lidského utrpení, aniž přitom mohl konkrétním osobám účinně pomoci. Těživé vzpomínky, které později „systemizoval“ i na základě své filosoficko-psycholo-

gické erudice, tvoří základ jeho známého poválečného spisu *Psychologie života v terezínském koncentračním táboře* (1947, rakouské vydání 1948).[18]

Po osvobození z koncentračního tábora, kde setrval až do předání knihovny na počátku srpna 1945, následovalo období provázené občasnými ústrky a rozčarováním: zejména první měsíce byly pro osoby německé národnosti, byť pronásledované nacismem z rasových a politických důvodů, velmi složité. Několik málo přeživších antifašistů a osob rasově pronásledovaných z býv. Německé univerzity – terezínských vězňů (Emil Utitz, Friedrich Sloty, Alfred Kohn) – bylo mj. postiženo pozastavením výplaty penzí, které se vztahovalo na domnělé německé státní příslušníky, a to vše v těžké zdravotní a osobní situaci, kdy byli odkázáni jen na půjčky a pomoc od zahraničních přátel a institucí. Tuto smutnou skutečnost připomínají výše jmenovaní ve své suplice prezidentu Edvardu Benešovi z 11. června 1946, aby jim pomohl ve věci potvrzení československého státního občanství na základě dekretu č. 33 z 2. 8. 1945 Sb.[19] V této atmosféře ani nemohl být prosazen přestup na filosofickou fakultu Univerzity Karlovy, i když o to Utitz i řada jeho přátel usilovali. Výplata válečných náhrad, uznání penzijních nároků – to vše bylo spojeno i v Utitzově případě s byrokratickými obstrukcemi, i když často bezděčnými či nechtěnými. I proto podnikli Utitzovi přátelé v zahraničí řadu kroků, které mu měly umožnit získání profesury (či alespoň pohostinské profesury) v zahraničí; od r. 1946 o to opakovaně usilovala např. univerzita v Halle.

Emil Utitz prožíval svá poslední pražská léta v jakémsi vnitřním exilu. Kontakty s českými vědci samozřejmě zintenzívnily, posléze mu nebylo ani bráněno ve vědecké práci. Působil při Československé národní radě badatelské, stal se členem Svazu československých spisovatelů a po vzniku Československé akademie věd (ČSAV) též externím pracovníkem Kabinetu pro filosofii, později Filosofického ústavu ČSAV. Je ale příznačné, že v jeho díle oné doby – po literárním vyrovnání se s traumaty války a života v ghettu – převažují díla, která do metody práce integrují i vzpomínky na nenávratně zmizelý svět. Těmi je nesen i *Egon Erwin Kisch, der klassische Journalist* (1956), vzpomínky na Franze Brentana, Franze Kafku a další.[20] V prořídlé židovské diaspoře pouťorové Prahy intenzívněji prožíval svoji kdysi spíše potlačovanou židovskou identitu, podílel se na životě zdejší židovské náboženské obce a přispíval do jejího periodika. Spuštění železné opony sice úplně nepřerušilo Utitzovy vědecké kontakty do zahraničí, omezilo je však pouze na korespondenci a na drobnější příspěvky v odborném tisku (především recenze). Zvláště intenzivní byly jeho kontakty do nové Německé demokratické republiky: díky dlouholetému působení v Rostocku a Halle před r. 1933 měl právě zde – samozřejmě i v Berlíně a Lipsku – řadu přátel, s nimiž byl spřízněn i vyhra-

něnými levicovými názory a sympatiemi k marxismu. Tam také byla v závěru jeho života s velkým ohlasem uspořádána opakovaná přednášková turné.

Vystoupení Emila Utitze na III. kongresu estetiky v Benátkách *Problem ästhetischer Kongresse* (1956) bylo již jen labutí písní jeho plodného a barvitého života. Tehdy 73letý Utitz zde byl přivítán jako nestor a spoluzakladatel oboru. Patřil nejenom k nejstarším účastníkům kongresu, ale byl také jediným z přítomných, který se podílel na přípravě všech předchozích mezinárodních estetických kongresů a konferencí (kongres v Halle v r. 1927 sám organizoval a vedl).[21] Brzy po návratu z Benátek pak nastoupil další přednáškovou cestu do NDR. Během ní pak zcela nečekaně a náhle – krátce před ohlášenou přednáškou v Jeně – 2. listopadu 1956 zemřel. Četné nekrology vyzdvihovaly nejenom jeho vědecký ohlas, ale i osobní kouzlo a integritu jeho osobnosti. Všudypřítomné bylo i zjištění, že spolu s ním odchází jeden z posledních představitelů pražské židovsko-německé elity, jež byla po r. 1938 neodvolatelně vymazána ze středoevropské kulturní mapy.

- 1 Např. Zumr, Josef: *Emil Utitz (1883–1956) Ästhetiker. Für den humanistischen Sinn der Kultur*, in: Glettler, Monika – Mišková, Alena (eds.), *Prager Professoren 1938–1948. Zwischen Wissenschaft und Politik*, Praha 2001, 237–248; *Emil Utitz*, in: 100 jüdische Persönlichkeiten aus Mecklenburg-Vorpommern (Schriften aus dem Max-Samuel Haus, Bd.4), Rostock 2003, 160nn; *Emil Utitz*, in: Schenk, Günter – Meyer, Regina (eds.), *Philosophisches Denken in Halle. Personen und Texte*, Abt. 3, Bd. 4, Teil 2. Halle 2004, 51–69; Meyer, Regina: *Emil Utitz (1883–1956). Zu Leben und Werk eines halleischen Gelehrten*, in: *Mitteldeutsches Jahrbuch für Kultur und Geschichte* 13 (2006), 127–138 a mn.j. Doposud nejrozsáhlejší biografii (s důrazem na Utitzovo pražské a terezínské období), obsahující i víceméně úplnou Utitzovou bibliografii, zpracovala Řepová Daniela: *Emil Utitz – život a dílo. Terezín očima psychologa a filozofa*. Diplomová práce obhájená na katedře německých a rakouských studií Fakulty sociálních věd UK, Praha 2003. – Aktuálně se dílem Emila Utitze zabývá i *Moritz-Schlick-Forschungsstelle* při universitě v Rostocku (Mathias Iven)
- 2 Viz zejména Burkhardt, Liane: *Emil Utitz (1883–1956) – Von Wert für die Wissenschaftsgeschichte ? Planung einer Studie*, in: *Brücken (Neue Folge)*. Germanistisches Jahrbuch Tschechien-Slowakei 1997, Bd. 5 (1997), 139–148.
- 3 Podaný, Václav: *Albert Einstein očima Emila Utitze*, in: *Dějiny a současnost* 6 (1997), 48–50
- 4 Tomeš, Josef a kol.: *Český biografický slovník XX. století*, 3. díl (Q–Ž), Praha 1999, 405
- 5 Burkhardt, Liane: *Emil Utitz*, 140.
- 6 *Tamtěž*, 141.
- 7 Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR (dále AAVČR), osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. I/c, i.č. 17.
- 8 Pod zřejmým vlivem Martyho práce *Die Frage nach der*

- geschichtlichen Entwicklung des Farbenninnes* (1879) také vznikla jedna z jeho prvních vědeckých juvenilií na podobné téma. Srov. Utitz, Emil: *Gründzüge der ästhetischen Farbenlehre*, Stuttgart 1908.
- 9 Výborná, Milena – Havránek, Jan – Kučera, Karel: *Disertace pražské university*, sv. 2. Německá universita (1882–1945), Praha 1965, 20. Rok po promoci pak disertace vyšla tiskem pod změněným názvem *J. J. Wilhelm Heinse und die Ästhetik zur Zeit der deutschen Aufklärung: eine problemgeschichtliche Studie*, Halle (Saale) 1906.
 - 10 Součástí fondu jsou i 3 vzácné dopisy Franze Brentana E. Utitzovi, srov. AAVČR, osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. II b) 1, i.č. 25.
 - 11 Týž: *Franz Brentano*, in: *Kant-Studien* 3 (22), 1917, s. 217–242; týž: *Erinnerungen an Franz Brentano*. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg*, 1 (4), 1954, 73–90.
 - 12 V poválečném životopisu k tomu zpětně uvádí: „In Mecklenburg lernte ich die verheerenden Folgen der Junkerwirtschaft kennen, jener Grossgrundbesitzer, die auf ihren Schlössern, gleich absoluten Fürsten sassen: sie entvölkerten das Land, mieteten jeweils billigsten ausländischen Arbeiter, und vernachlässigten alle sozialen und kulturellen Forderungen.“ – AAVČR, osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. I/c, i.č. 17. Srov. též Schroeder, Max: *Gedenken an Emil Utitz*, in: *Sonntag*, 50 (11), 1956, 7.
 - 13 Jmenovací dekret Pruského státního ministerstva pro vědu, umění a lidové vzdělání je datován 3. listopadu 1925. Orig. v AAVČR, osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. I/a, i.č. 5.
 - 14 Viz pozn. 7.
 - 15 AAVČR, osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. I/a, i.č. 6.
 - 16 Prezident T. G. Masaryk Utitze jmenoval řádným profesorem filosofie na Německé univerzitě v Praze 31.7.1934. Československé občanství mu bylo uděleno Zemským úřadem v Praze (a současně jeho manželce Otílii) 25. října 1934. Kopie jmenovacího dekretu v Archivu Univerzity Karlovy (AUK), fond Německá univerzita – fakulta filosofická, osobní spis Emil Utitz.
 - 17 Pověření přednáškami tamtéž, podepsáno ministrem L. Czechem 14.2.1936. Orig. v AAVČR, osobní fond 452 – Emil Utitz, kart. 1, sign. I/a, i.č. 10.
 - 18 Utitz, Emil: *Psychologie des Lebens im Konzentrationslager Theresienstadt*. Wien 1948 (vyšlo též česky: *Psychologie života v terezínském koncentračním táboře*, Praha 1947); Utitzovo terezínské období představuje těžiště již zmíněné diplomové práce (viz pozn. 1): Řepová, Daniela: *Emil Utitz*, s. 40–67.
 - 19 Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR), fond KPR, sign. D 2981/47, kart. 255. Faksimile dopisu publikována in: Kokošková, Zdeňka – Pažout, Jaroslav: *Odsunutí hrdinové*, Praha 2008, s. 19 a č. 32.
 - 20 Utitz, Emil: *Vzpomínky na Franze Kafku*, in: Siebenschein, Hugo – Muir, Edwin – Utitz, Emil (eds.), *Franz Kafka a Praha*, Praha 1947, 25–30; týž: *Erinnerungen an Franz Brentano*, in: *Wissenschaftliche Zeitschrift der Martin-Luther-Universität Halle-Wittenberg*, 1 (4), 1954, 73–90; týž: *Egon Erwin Kisch, der klassische Journalist*, Berlin 1956 (vyšlo též česky: *Klasičtý žurnalista Egon Erwin Kisch*, Praha 1958); týž: *Osm let na Satroměstském gymnáziu. Setkání s Franzem Kafkou*, in: Koch, Hans Gerd (ed.), *Setkání s Franzem Kafkou. Vzpomínky současníků*, Praha 2004, 40–44.
 - 21 Hodin, Josef Paul: *III. Kongress für Ästhetik*. In: *Neue Zürcher Zeitung*, 22.9.1956.

Nebyl to ani zloduch, ale ani dokonalý a neomylný člověk

Rozhovor s Richardem Vaškem o Edvardu Benešovi

Kde leží počátky Tvého zájmu o Edvarda Beneše?

Popravdě řečeno, o osobnost Edvarda Beneše jsem se dlouho nijak zvlášť nezajímal. Později, když jsem se více zaměřil na moderní české dějiny, jsem se s ním začal pochopitelně setkávat častěji. Nicméně moje současná práce „na Benešovi“ je z větší části tak trochu dílem náhody. V ústavu jsem začal nejprve spolupracovat s kolegou Fejlkem na přípravě reedice Masarykových projevů z 20. let Cesta demokracie a potom jsem z iniciativy doc. Broklové začal připravovat podobný soubor Benešových prezidentských projevů. Projekt pak zaštitila Grantová agentura ČR a mohl být realizován.

O Benešovi se mnohdy říká, že je kontroverzní osobností, popř. že jeho život měl tragický rozměr. Míni se tím především Benešova účast na několika osudových okamžicích českých i evropských moderních dějin. Beneš-politik však jako by vrhal tak dlouhý stín, že často již nejsme schopni ho vnímat jinak. Lze však přesto Beneše představit jako obyčejného člověka? Jaký byl jeho nepracovní den, jaký měl charakter, jaké osobní ambice, sny a touhy?

Máš pravdu, o Benešovi se převážně mluví a píše jako o politikovi, méně už jako o člověku. Do jisté míry je to pochopitelné, víme, že pro Beneše byla politika hlavním zájmem. Jeho osobnost a charakterové vlastnosti však nepochybně podstatně ovlivňovaly i jeho další konání. Byl to člověk jistě nesmírně sebevědomý a ambiciózní. Na jednu stranu je imponující jeho úžasná pracovitost, systematičnost a cílevědomost, na druhou stranu musel ve vysoké politice mnohdy ukázat i „ostré lokty“ a dělat řadu věcí, které jsou mi vzdálené. Myslím, že Benešův důkladný psychologický portrét nebo takto pojatý životopis tak stále čeká na svého autora.

Jak byl Beneš po nástupu do prezidentské funkce vnímán veřejností? Dařilo se mu navázat na „tatičkovský mýtus“ vytvořený kolem TGM?

Myslím, že nedařilo, protože Benešovi chybělo Masarykovo charisma téměř legendárního Otce zakladatele. Beneš byl však vnímán jako nejbližší Masarykův spolupracovník a výborný diplomat, zaručující pokračování Masarykovy demokratické politiky. Navíc

Beneš nastupoval již v jiné době. V druhé polovině 30. let se události valně zrychlily, bohužel často v neprospěch Československa. V zahraniční politice však Beneš v zásadě pokračoval v Masarykových intencích základní orientace na západní mocnosti, jak víme, až do „hořkého konce“. Ve vnitřní politice v podstatě také, především snahou o dohodu s německou menšinou. Tam už však ke konci 30. let hrály významnou roli zahraničněpolitické okolnosti, které velmi ztížily, ne-li přímo znemožnily reálné řešení problémů.

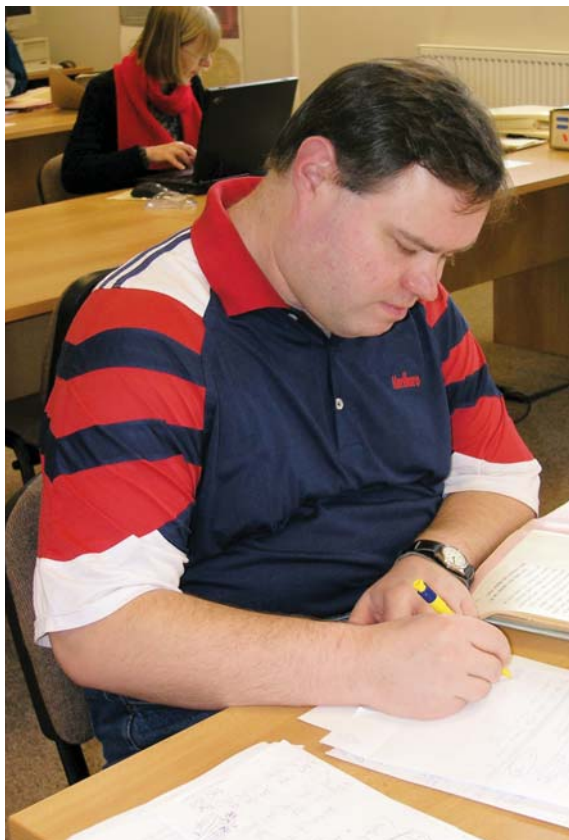
Tím jsme se dostali k hlavní Benešově roli, tj. k Benešovi jako politikovi. Jak bys ho charakterizoval jako politika?

Beneš byl na dnešní poměry poněkud specifickým politikem – ve vysokých funkcích československé demokratické politiky působil nepřetržitě od jejich počátků až do konce, a to přesto, že sotva mohl být vnímán jako nějaký lidový tribun či charismatický politik. V jeho politické kariéře hrál podstatnou roli jeho úzký vztah s TGM. Dnes už není možné, aby nějaký ministr na svém místě vydržel tolik let a přežil odchody a příchody řady vlád. Beneš byl však z Masarykova pohledu nepostradatelný. Zároveň však nelze zapomínat, že i Beneš sám měl vlastní diplomatické a politické kvality, nebylo mnoho československých politiků, kteří by měli stejný rozhled po zahraničí jako on.

Jak na Beneše hleděly české politické špičky v době, kdy se poprvé objevuje na politické scéně?

Beneš v počátku své politické kariéry zažil nevidaný, v pravém slova smyslu raketový vzestup. V roce 1914 v politice v podstatě neznámý člověk, na konci války jeden z vůdců zahraničního odboje a ministr zahraničí. Důkladněji ho mohli mnozí domácí politici blíže poznat až v době ženevských jednání. Z nich odjížděli okouzleni až zázračným úspěchem zahraniční akce. Beneš zaujal především nesmírnou pracovitostí a odaností věci. Postupem času se však dostal do politických i osobních střetů s dalšími politickými „matadory“, např. Karlem Kramářem, a své kvality musel dále prokazovat.

Přesuňme se od Benešových politických úspěchů k problémům, které jsou nejčastěji označovány za příklady

Richard Vašek (* 1972) vydal v roce 2006 Benešovy texty z let 1935–38 („Edvard Beneš: Projevy – články – rozhovory 1935–1938“). Edice navázala na čtyři svazky Masarykových projevů z let 1918–1935 (soubor „Cesta demokracie“), a završila tak řadu projevů demokratických prezidentů meziválečného Československa. V minulém roce vydal Richard Vašek také dosud nepublikované dokumenty vztahující se k prezidentovu veřejnému působení (např. nerealizované rozhovory pro tisk, projevy při audiencích, příspěvky do připravovaných publikací), doplněné o studii věnovanou působení Edvarda Beneše ve funkci prezidenta republiky („Prezident Beneš v letech 1935–1938“).

selhání Beneše či celé meziválečné československé demokracie. Mě osobně by v této souvislosti zajímal především Tvůj názor nejenom na Benešův vztah k „našim Němcům“, ale vůbec i na postoj především českých elit a československého státu k této politicky, kulturně, hospodářsky i početně zdaleka nejvýznamnější menšině první republiky.

Postoj českých, resp. československých elit k německé menšině byl nutně ovlivněn jednak reminiscencemi na marné „smiřovačky“ konce 19. a počátku 20. století a především pak německým pokusem o secesi pohraničních území v r. 1918 a počátečním odmítáním vzniku československého státu. To vedlo k obezřetnosti i u té části české politiky, která byla nakloněna k dohodě s touto jistě nejvýznamnější menšinou, kam patřili i Beneš s Masarykem. Oběma stranám trvalo dosti dlouho, než k sobě našly vstřícnou cestu. Teprve vstup některých německých stran do vlády umožnil jednání na jiné úrovni. I když všechno jistě nebylo v ČSR dokonalé a bylo co zlepšovat, Němci žili ve svobodném systému, měli zástupce ve vládě, rozvinuté školství, atd., takže základ byl dán. Dnes víme, že na vytvoření nějakého rozumného modu vivendi bylo velmi málo času. To však tehdejší politické špičky nemohly vědět, a proto k zásadní dohodě nedošlo. Beneš jako ministr zahraničí od počátku stál o přátelské vztahy s Německem a jednou z cest k tomu byly jistě i nekonfliktní vztahy s československými Němci. Benešovo angažmá v této otázce v době jeho prezidentství se však již odehrávalo za zcela jiných podmínek, kdy se politické moci v německém prostředí chopila Sudetoněmecká strana. Neblahé konce dalších jednání známe všichni.

Jedním z následků tohoto „neblahého konce jednání“, o kterém mluvíš, tj. Mnichova, zřízení Protektorátu a především brutální nacistické vlády nad porobenými územími, bylo i vyhnání / odsun sudetských Němců. Mě by zajímal především Tvůj názor na Benešovu roli při plánování i uskutečnění odsunu sudetských Němců a na Benešovo pojetí „německé otázky“ v letech po Mnichovu, resp. po březnu 1939 a vypuknutí války. Ptám se proto, že právě odsun Němců, a zejména pak násilí, které ho mnohde doprovázelo, může být, domnívám se, považováno za příklad ztroskotání ideje demokratické, spravedlivé – krátce „západní“ – republiky již hluboko před únorem 1948.

Beneš patřil k politikům, kteří poměrně dlouho nezařadili ideu masového odsunu Němců; spíše uvažoval o možnosti vytvoření jakýchsi německých žup v rámci ČSR, jednak se klonil k drobným územním korekcím s příslušnou výměnou obyvatelstva. V tom ostatně navazoval na svou předválečnou koncepci. Postupem času, pod vlivem rostoucího německého teroru i názorů domácího odboje, které byly značně radikální, se

měnily i jeho postoje až dospěl definitivně k myšlence odsunu, kterou pak prosazoval. Svou roli sehrál jistě i neúspěch jednání s německými exilovými zástupci, konkrétně s Wenzelem Jakschem. Po válce však vlna protiněmecké nenávisti a odplaty zasáhla kromě skutečných kolaborantů i nevinné. Jakkoliv je to pochopitelné, nemůže to zakrýt nebo omluvit vyslovené kriminální činy, které se tehdy děly. Samotný organizovaný odsun pak byl jistě velmi radikálním řešením národnostní otázky v ČSR. Tabuizovat však toto téma nebo se vyhýbat jeho temným stránkám by bylo chybou a není to ani možné. Že odsun německého obyvatelstva zasáhl tragicky do života tisíců rodin a zásadně proměnil i další život pohraničních oblastí je nepochybné. Na druhou stranu je zde však také otázka, jaké soužití bylo vlastně mezi českým a německým živlem v Československu po Mnichovu, válce a zločinech německé okupace možné, bylo-li možné vůbec.

Jestliže v německém odborném i širším veřejném diskursu je Beneš vnímán především v souvislosti se svým vztahem k Němcům a s vyhnáním Němců po válce, pro české historické vědomí je stejně, ne-li i více, palčivá otázka vztahu Beneše k Sovětskému svazu či otázka jeho potencionální spoluzodpovědnosti za komunistický převrat v únoru 1948. Jak se Ty díváš na Benešovu politiku vůči Sovětskému svazu i vůči československým komunistům?

Pro mě osobně je „předválečný“ Beneš daleko méně rozporuplný než Beneš v době druhé světové války a v poválečném tříletí. Mnichov mu vzal iluze o postupu západních velmocí a v průběhu války bylo stále více zřejmé, že rozhodující silou v oblasti střední a východní Evropy se stane SSSR. Benešova snaha o reakci na tuto skutečnost byla tedy jasná a pochopitelná. Jak však tuto reakci hodnotit, na to se již názory rozcházejí, stejně tak na Benešovy představy o možnosti soužití demokracie a sovětského režimu. Stejně jako on však smýšlela řada dalších politiků a diplomatů. Svůj díl spoluzodpovědnosti za komunistický převrat v únoru 1948 Beneš nepochybně má, stejně jako další demokratičtí politici, kteří často projevovali značnou míru neporozumění pro komunistickou taktiku a cíle. Již období krátce po osvobození přece ukázalo, že bude patrně nutné čelit další mocenské expanzi, ovlivňující československou poválečnou realitu. Že se to československým demokratům nezdařilo, nebyla přece jen prezidentova vina.

Tíživým problémem první republiky – a jak se ukázalo i krátkého období demokratického Československa po listopadu 1989 – byla také „slovenská otázka“. Jaký byl Benešův postoj k tomuto problému? Domníváš se, že koncepce československého národa, z níž vycházel i Beneš, měla své alespoň částečné dobové opodstatnění? Anebo

se v důsledku úspěšné geneze moderního slovenského národa měla česká politická elita dokázat rozejít s pojetím Slováků jako „kmene“ jednoho československého národa?

Koncepce jednotného československého národa, jejímž byl Beneš zastáncem, se může dnes jevit jako zvláštní až nepochopitelná. Svůj dobový význam však nepochybně měla. Především si je nutné uvědomit, v jakém stavu vstupovalo Slovensko do Československa, jaká byla úroveň národní kultury, školství, atd. v roce 1918. Stav to byl velmi neutěšený. Republika Slovákům umožnila dotvořit či nově vytvořit všechny komponenty plnohodnotného národního života. Otázkou však bylo, jak právě směřování Slováků k plné národní emancipaci skloubit se zakladatelskou ideou státu. S tím si tehdejší československá politická elita nedokázala poradit. Podobně jako u otázky vztahu k českým Němcům se ze zpětného pohledu může jevit jako nejvhodnější doba k jakémusi „vyrovnaní“ asi konec 20. let, kdy byla v éře vrcholící hospodářské konjunktury i politicky (mj. účast německých stran i HSĽS ve vládě) naděje na rozumnou dohodu. Nestalo se tak a krize 30. let radikálně proměnila situaci. Patrně to chtělo větší rozhled a trochu velkorysosti, ale to se dnes snadno říká. Vidíme ostatně dobře i dnes, jak je obtížné některé zásadní změny politicky prosadit. A to žijeme ve zcela odlišné a např. národnostně podstatně méně vypjaté době, než byla tehdy.

Edvard Beneš vyvolával a stále vyvolává řadu emocí. K jeho kritikům patřil i Jan Patočka, podle kterého se Beneš v době Mnichova „žalostně zhroutil“ a tím, že se vzdal, „zlomil... morální páteř společnosti, která byla připravena k boji, nejen pro daný okamžik, ale na dlouhou dobu, na celou válku a období po ní.“ I tento citát ukazuje, nakolik mohou být první republika a Edvard Beneš chápány jako stále živá, mnohdy i bolestně vnímaná minulost. Je i přesto možné hledět dnes na Beneše jako na historickou postavu, či se při interpretaci jeho politiky i jeho role v moderních českých dějinách nelze vyhnout nějakému apriori, obvykle jedné z alternativ mezi radikálně odmítavým postojem „za všechno může Beneš“ a naopak nekriticky apologetickým přístupem?

Extrémy nemám rád. Nejlepší je zlatá střední cesta, jak praví moudré přísloví. Musíme se pokoušet vidět Beneše realisticky, v dobových souvislostech. Nebyl to samozřejmě ani zloduch, jak mu bylo někdy připisováno, ale ani dokonalý a neomylný člověk. Myslím, že první republika stále není vzdálenou, knižní historií. Jak bylo v jedné knize o Benešovi výstižně napsáno, dokud se budeme zajímat o naše moderní dějiny, budeme se nutně zajímat a tím i „hádat“ o Beneše a tehdejší politiku. A tím nemyslím jen Mnichov, který byl úvodem k válečné tragédii. Spousta zájemců o historii si přece

stále klade otázku, jak je možné, že to s Československem a posléze s celou Evropou nakonec tak podivně a smutně na konci 30. let dopadlo.

Jaké máš další plány s Benešem?

Jak sám víš, náš ústav teď především připravuje větší projekt věnovaný postoji Beneše k Němcům a Německu. Výhledově s kolegy uvažujeme také o přípravě vzájemné korespondence TGM s E. Benešem nebo o práci na Benešových projevech z poválečného tříletí 1945–48, které bylo neméně dramatické než období jeho prvního prezidentství, i když zase jinak.

A protože rozhovor mezi českými historiky o první republice či o Benešovi končí obvykle stejně, zeptám se i já: „Měli jsme se bránit?“

Měli. Rozumově sice tehdejší rozhodnutí vlády a prezidenta podrobit se mnichovskému rozhodnutí chápou, ale pocitově je to jednoznačné.

Rozhovor vedl v lednu 2009 Ota Konrád.

Výběrová anotovaná bibliografie zaměstnanců ústavu*

Marie **Bahenská**, *Pomalou, pozvolna, po špičkách. K chápání a reflexi pojmu emancipace v českých zemích v 19. a 20. století*. In: Milan Řepa (ed.), *19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly*, Praha 2008, 444–457.

Příspěvek se věnuje proměnam pojetí ženské otázky a emancipace v průběhu 19. a 20. století, zabývá se nejdůležitějšími složkami a specifiky ženského hnutí v českých zemích. Na základě analýzy vybraných dobových textů postihuje většinové společenské smýšlení o roli ženy v rodině a na veřejnosti.

Marie **Bahenská**, *František Josef I.* In: Marie Ryantová – Petr Vorel (ed.), *Čeští králové*, Praha 2008, 531–547.

Populárně naučná publikace, pojednávající v jednotlivých kapitolách o českých kráľích od středověku do moderní doby, vznikla na základě přednáškového cyklu, pořádaného Sdružením historiků ČR v Národním muzeu v Praze v letech 2003–2006. Kniha má celkem 39 kapitol a obsahuje bibliografii. František Josef I. je představen v kontextu významných politických událostí, které provázely jeho vládu, pozornost je věnována také osudům jeho rodinných příslušníků.

Jan **Bílek** – Ivan **Šťovíček**, *Korespondence v archivní pozůstalosti Edvarda Beneše*, *Moderní dějiny* 16 (2008), 321–340.

Politická kariéra a životní příběh druhého československého prezidenta Edvarda Beneše (1884–1948) byly plné zvratů. Podobný osud měl také jeho osobní a úřední archiv, či spíše archivy. Bohužel se nedochovaly písemnosti z období před rokem 1914. Předpokládá se, že zmíněné písemnosti E. Beneš nebo jeho manželka Hana zničili v roce 1915 v souvislosti s odchodem E. Beneše do emigrace. Osobní a úřední archiv prezidenta E. Beneše procházel rozličnými etapami vývoje v návaznosti na politické a společenské převraty a změny. Nyní jsou archiválie týkající se politické činnosti a života E. Beneše uloženy zejména v Archivu Kanceláře prezidenta České republiky, Archivu ministerstva zahraničních věcí, v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky a Archivu Národního muzea.

Daniela **Brádlarová** – Jan **Hálek**, *Spisová služba a předarchivní péče v ústavech a v Kanceláři Akademie věd České republiky*. In: Lenka Matušíková – Jan Kahuda (ed.), *12. celostátní konference archivářů ČR: Archiválie budoucnosti. Spisová služba a předarchivní péče*, Praha 2008, 109–115.

Příspěvek pojednává o sledování vývoje spisové a skartační služby v Akademii věd ČR od jejího počátku v roce 1953 až po současnost. V počátcích činnosti Archivu ČSAV se péče o spisovou službu vy-

vjíela pomalu. Teprve v roce 1963 byl schválen první spisový plán jako doporučující norma. V roce 1966 byl archiv uznán za instituci spravující všechny organizační složky ČSAV a jeho název se změnil na Ústřední archiv ČSAV. Od té doby bylo vydáno několik dalších spisových plánů, vycházejících z platných zákonných norem, které umožnily kvalitní dohled a organizaci spisové a skartační služby. V roce 1979 došlo k dalšímu důležitému kroku, kdy přímou péčí o spisovou službu na Úřadu prezidia (později KAV a SSČ) převzal Ústřední archiv ČSAV (nyní Archiv AV ČR). Stav a úroveň spisové a skartační služby je, díky pečlivé a soustavné práci Ústředního archivu ČSAV a následně Archivu AV ČR a díky ochotě vrcholných orgánů Akademie řešit tuto otázku, nadstandardní.

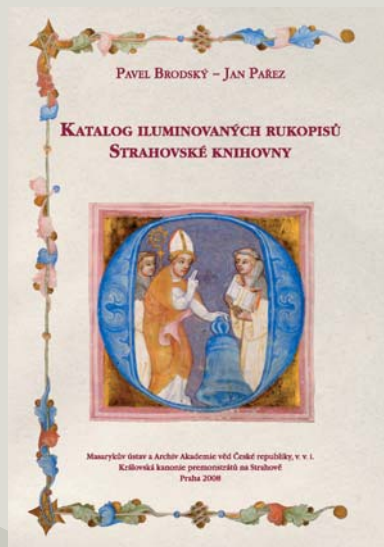
Pavel **Brodský**, *Iluminované rukopisy v Christian-Weise-Bibliothek v Žitavě*, *Studie o rukopisech* 36 (2008), 243–270.

Iluminované rukopisy v Žitavě jsou známy jen částečně. Dvoudílné Vesperale a Matutinale z druhého desetiletí XV. století bylo pořízeno pro augustiniánský klášter v Praze na Karlově. Malířská výzdoba je prací Mistra Hasenburského misálu, jenž reprezentuje vrcholné stadium krásného slohu. Misál pražské diecéze pochází z počátku XV. století. Výzdoba je prací dvou ilumináto-

* kmenoví zaměstnanci MÚA AV ČR jsou vyznačeni tučně

rů; vůdčím byl Mistr Roudnického žaltáře. Rozsáhlejší je podíl druhého iluminátora, Mistra Pavlových epištol. Zatím neznámý je Antifonář z druhého desetiletí XV. století. Nevelký podíl hlavního iluminátora vychází z Mistra Antverpské bible. Graduál žitavský je datován rokem 1512; jeho vůdčím iluminátorem byl Janíček Zmilelý z Písku. Graduál pořídil roku 1435 pro farní kostel v Žitavě komtur komendy johanitů Johann Gottfridi z Goldbergu. Výzdoba vznikla patrně ve Vratislavi rukou Mistra Bible Bankenů. Vesperale a Matutinale z konce XV. století bylo snad určeno pro komendu johanitů v Žitavě. Výzdoba je saskou prací.

Pavel Brodský – Jan Pařez, *Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny*. Studie o rukopisech – Monographia XIII a Bibliotheca Strahoviensis. Series monographica III, Praha 2008.

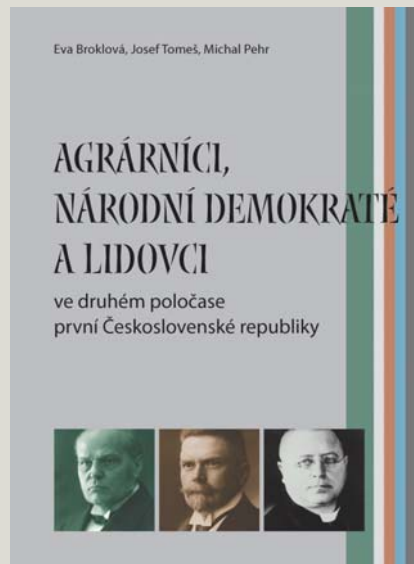
Rukopisná sbírka Strahovské knihovny náleží mezi nejbohatší na území České republiky; její významnou součástí je fond 97 iluminovaných rukopisů. Jeho odpovídajícímu využití zatím bránilo ne zcela dostatečné zpřístupnění. Vydání speciálního katalogu iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny bylo proto úkolem velmi aktuálním. Katalog poprvé v úplnosti

podchytil podrobným umělecko-historickým a kodikologickým popisem všechny výtvarně zdobené rukopisy této sbírky v časovém rozmezí od 10. století do čtvrtiny 17. století. Práce tak poskytuje základní informaci badatelům v oblasti historie, pomocných věd historických, dějin umění, kulturních dějin, teologie, liturgiky i dalších vědeckých disciplin; nezanedbatelným přínosem je skutečnost, že obsahuje vedle rukopisů známých i památky doposud neznámé či známé jen nedostatečně a zpřístupní je tak badatelské veřejnosti. Cizojazyčné resumé a ikonografický rejstřík umožní pracovat s katalogem i zahraničním badatelům, což přispěje k uvedení české knižní malby, v cizině známé zatím pouze rámcově, do evropských souvislostí.

Eva Broklová – Josef Tomeš – Michal Pehr, *Agrárníci, národní demokraté a lidovci ve druhém poločase první Československé republiky*, Praha 2008.

Kolektivní monografie, sestávající ze tří samostatných, ale vzájemně provázaných studií, ukazuje, jak se v politice tří významných československých meziválečných stran obrazila domácí i mezinárodní situace třicátých let 20. století, charakterizovaná světovou hospodářskou krizí, nástupem autoritativních režimů v řadě evropských států i krizí demokracie.

První studie, věnovaná dominantní roli agrární strany v dobové československé politice, rozebírá realizaci koncepce tzv. silné demokracie v Československu prostřednictvím zmocňovacích zákonů, působení charismatické osobnosti Antonína Švehly a její vztahy k T. G. Masarykovi, Edvardu Benešovi a dalším československým politikům, boj této strany o úřad prezidenta republiky a ovlivňování veřejnosti agrárním tiskem. Práce o Československé národní demokracii a Národním sjednocení sleduje jejich ideový profil od konce

20. do konce 30. let a snaží se postihnout charakter jejich nacionalismu, spojovaného s demokratickým politickým systémem a československým národním státem, i jejich vnitřní ideovou pluralitu; podrobně si též všímá účasti této strany v zápase na obranu republiky. Studie o Československé straně lidové na základě zevrubného archivního výzkumu dokazuje, jak tato strana překonala počáteční nepřízeň veřejnosti po vzniku ČSR, jak spojila politický katolicismus s jasně prodemokratickou a státotvornou orientací a jak se v ní kontinuálně prosazovala dominance Šrámkova směru nad jednotlivými názorovými frakcemi.

Všechny studie věnují zvláštní pozornost různým návrhům na reformu demokratického politického systému v Československu, vzešlým ze sledovaných stran v uvedeném období, a dospívají k závěru, že ani jedna z těchto stran jako celek nepřekročila ve svém reformním úsilí pozice systémové kritiky demokracie.

Vratislav Doubek – Jiří Kovtun – Michal Pehr (ed.), *Křehké vítězství*. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918 – 1948, Praha 2008.

U příležitosti stejnojmenné výstavy, pořádané Správou Pražské-

KOLEKTIV AUTORŮ

Křehké vítězství

28. říjen v paměti Hradu

Proměny československé státnosti
1918–1948

MLADÁ FRONTA

ho hradu v prostorách Císařské konírny, vydalo nakladatelství Mladá fronta doprovodnou publikaci. Vedle vybraných reprodukcí vystavených exponátů tato prezentuje zejména odborné studie věnované hlavním tématům celého projektu. Čtenáři dostávají do rukou complementární soubor textů analyzujících otázku proměn československé státnosti (J. Kovtun), místu a roli 28. října v dobové státotvorné tradici (V. Doubek), postavení prezidenta republiky v tehdejší ústavním systému (M. Pehr), Kanceláři prezidenta republiky i Pražskému hradu, ať již z pohledu institucionálního (P. Zeman), ať architektonického (V. Procházka). Soubor tak přináší ucelený obraz proměn oslav významného jubilea státnosti a republikanismu na pozadí proměn těchto základních hodnot v průběhu dramatických událostí let 1918–1948.

Vratislav **Doubek**, *Der 28. Oktober in der tschechoslowakischen Gesellschaft*, *Horch und Guck* 62/4 (2008), 24–27.

Studie analyzuje příčiny a motivy československého státního svátku 28. října, a to jak v dobách státních oslav, tak v dobách posunů jeho významu a degradace původních hodnot, které s ním byly spojovány po nástupu totalitních systémů po roce 1938. Příspěvek navazuje na

studii *28. říjen v československé státotvorné tradici a jeho role ve veřejném mínění* otištěnou česky v knize *Křehké vítězství* a rozšiřuje jej rovněž na období komunistické moci a jejího vztahu k tomuto jubileu v letech 1948–1989.

Jan Hájek – Dagmar **Hájková** – František Kolář – Vlastislav Lacina – Zdenko Maršálek – Ivan **Šedivý**, *Moc, vliv a autorita v procesu vzniku a utváření meziválečné ČSR (1918–1921)*, Praha 2008.

Moc, vliv a autoritav procesu vzniku
a utváření meziválečné ČSR
(1918–1921)Jan Hájek – Dagmar Hájková – František Kolář –
Vlastislav Lacina – Zdenko Maršálek – Ivan Šedivý

Práce se pokouší zkoumat vzájemný poměr moci, vlivu a autority v několika různých společenských oblastech (např. státní a revoluční moc, ekonomický vliv, úloha autorit, atd.) v historickém procesu vzniku a v počátcích československého státu.

Dagmar **Hájková**, *Cesty s tajným poselstvím: „revoluční kurýři“*. In: Petr **Kaleta** – Lukáš Novosad (ed.), *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Praha 2008, 172–187.

Práce se zabývá cestami vybrané skupiny Čecho-Američanů z neutrálních USA do Rakousko-Uherska v době první světové války. Válka omezila cestování, zvláště mezi válčícími zeměmi. Přesto si československý odboj vytvořil pomocí posílů zvláštní systém tajné výmě-

ny informací. Práce rozebírá kritéria pro výběr kurýřů, způsoby určování trasy cesty, finanční zajištění a možnosti získání cestovních pasů. Zvažuje praktické výsledky „cest s tajným poselstvím“.

Jaroslava **Hoffmannová**, *Livingstone Porter a Univerzita Karlova*, *Acta Universitatis Carolinae – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* 48/1 (2008), 35–87.

Prof. Livingstone Porter (1894–1955) se narodil v Praze jako syn amerického misionáře Johna Solomona Portera. Navštěvoval od dětství české školy a do roku 1910 studoval na pražském německém gymnáziu, v USA dokončil středškolské a absolvoval vysokoškolské studium, doktorátu filozofie dosáhl na University of California at Berkeley disertací *A History of the University of Prague, 1348–1622*. Odcestoval jako hostující profesor Univerzity Karlovy (Carnegie Visiting Professor) do Československa (1930/1931). Později působil postupně v odděleních historie nebo slovanských jazyků na Syracuse University, Stanford University, University of California at Berkeley, University of Texas v Austin, pro studijní rok 1950/1951 byl jmenován znovu profesorem na University of California at Berkeley. Profesor Josef Páta vzbudil Porterův zájem o lužickosrbskou problematiku, na kterou se Porter v posledních letech své aktivní vědecké činnosti soustředil.

Jaroslava **Hoffmannová**, *Přátelství historiků Václava Novotného a Bohumila Navrátila*. In: Tomáš Borovský (ed.), *Historici na brněnské univerzitě*. Devět portrétů, Brno 2008, 35–60.

Bohumil Navrátil (1870–1936) se stal nejbližším, důvěrným přítelem Václava Novotného (1869–1932). Oba historikové byli žáky Jaroslava Golla a Josefa Emlera na filozofické fakultě české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze. K jejich sblížení

přispěla komplikovanost poměru obou především k učiteli Gollovi, ale také spolužáku Josefu Pekařovi.

Novotný i Navrátil našli existenční základnu nejprve v archivnictví, první v Praze, druhý v Brně. Novotný se stal v roce 1905 titulárním a teprve v roce 1911 řádným profesorem českých dějin české Karlo-Ferdinandovy univerzity v Praze, byl děkanem v přelomovém období 1918/1919, kdy Navrátilova univerzitní kariéra se teprve měla rozvinout. Na Masarykově univerzitě byl Navrátil v srpnu 1920 jmenován profesorem všeobecných dějin, zvolen prvním děkanem filozofické fakulty, v roce 1926/1927 zastával funkci rektora.

Rádi se osobně vídali, ale hlavním pojítkem mezi Brnem a Prahou byla jejich vzájemná korespondence, v níž se podrobně informovali o svých konkrétních historických pracích, dění na svých pracovištích, ve vědeckých společnostech apod.

Pavel **Holát**, *František Roubík versus František Graus, aneb jak se stal „buržoazní“ a nikoliv „marxistický“ historik členem-korespondentem ČSAV*. In: Proměny diskursu české marxistické historiografie, České Budějovice 2008, 179–191.

Studie přibližuje nelehkou dobu počátku padesátých let dvacátého století, která je charakteristická pronikáním stranicko-politických chapadel do všech složek nejenom vědeckého života. Konkrétněji se dotýká problematiky zániku Státního historického ústavu a se vznikem Československé akademie věd si podrobněji všímá okolností vytvoření i personálního obsazení Historického ústavu ČSAV. Do této dobové atmosféry přichází nečekaná událost. Při volbě členů-korespondentů se situačně setkávají dva historikové: František Graus a František Roubík. Autor se snaží zodpovědět otázku, proč byl na podzim roku 1953 členem korespondentem zvolen „starý bez-

nadějně buržoazní“ historik František Roubík a nikoliv „mladý nadějně marxistický“ historik František Graus.

Pavel **Holát**, *Počátky publikační a přednáškové činnosti Františka Roubíka*, Dějepisec 4/2 (2008), 3–22.

Historik a archivář František Roubík začíná hlouběji pronikat do archivního bohatství Archivu ministerstva vnitra republiky Československé. Záhy vychází v Časopise pro dějiny venkova jeho první studie. Již ona dosvědčuje, že autor dokáže psát velmi živě a neopouští při tom vědeckou rovinu. Výrazný publikační prostor se před archiváři otevřel se založením Sborníku Archivu ministerstva vnitra. Jedním z témat, které si Roubík získalo těsně po zapracování v archivu, byly dějiny Chodů u Domažlic. Kromě historické práce se také Roubík věnoval překladu válečných pamětí legionáře Ljudevita Pivka. Rovněž mluveným slovem dokázal své posluchače zaujmout. Stal se realizátorem desítek vlastivědných kurzů pro obecní kronikáře. Ze strany ministerstva vnitra byl rovněž v polovině dvacátých let pověřen sledováním tehdejších německých nacionálně-štvavých tiskovin. Zahájení výuky novověké diplomatiky na Státní archivní škole bylo počátkem Roubíkovy mnohaleté úspěšné pedagogické činnosti.

Marta **Hradilová**, *Česká literatura kodikologická 31*, Studie o rukopisech 36 (2008), 303–386.

Soupis kodikologické literatury, zaznamenávající práce vydané v letech 2003–2005

Jan **Janko**, *Im Herzen der böhmischen Naturwissenschaft. Goethe und die Seinigen*. In: Naturwissenschaft heute im Ansatz Goethes. Ein Prager Symposium, Stuttgart – Berlin 2008, 40–60.

Studie se zabývá vznikáním moderní české přírodovědy (ve smyslu Foucaultovy „moderní epistémé“)

v českých zemích. Tento proces byl hlavně spojen s přírodovědnými obory jako geologie, chemie, vědy o životě tehdejší doby. Hlavní pozornost je zde věnována dílu paleontologa hraběte K. Šternberka, fyziologa J. E. Purkyně a přírodopisce-gentlemana hraběte G. Buquoye, kteří byli spřáteleni s J. W. Goethem, jenž naopak silně ovlivnil jejich výzkum v duchu „romantické naturfilosofie“. Diskutovali takové problémy, jaké představoval evolucionismus a transformismus, změny Země a její květeny i zvířeny či metamorfóza živých organismů. Tento výzkumný program přenesl pak v morfologii rostlin do 2. pol. 19. stol. L. Čelakovský.

Martina **Jeránková**, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty*. Rekonstrukce zaniklé erbovní galerie na hradě Roupov na základě rukopisů z fondů Národní knihovny České republiky, Studie o rukopisech 36 (2005–2006), 141–203.

Studie se zabývá rekonstrukcí dnes nedochované erbovní galerie na hradě Roupov (okres Klatovy, západní Čechy) na základě rukopisů XVII.A.8 a XVII. E. 28.a z Národní knihovny ČR. Spojením údajů z jednotlivých rukopisů byl vytvořen obraz pravděpodobně největší české erbovní rodové galerie z konce 16. století obsahující soubor erbů 270 šlechticů a šlechtičen. Probanty galerie jsou Jan Nezdický z Roupova († před 1607) a jeho dvě manželky – Dorota Bezdrůžická z Kolovrat a Benigna ze Švamberka. Studie upozorňuje na využití dosud opomíjených rukopisných pramenů ke zkoumání projevů sebereflexe privilegovaných vrstev a snaží se doložit, jakým způsobem šlechta využívala genealogických a heraldických prostředků k reprezentačním účelům. V neposlední řadě jsou tyto rukopisy často jediným zdrojem zpráv o dnes již neexistujících rodopisných a erbovních památkách.

Hana **Kábová** – Karol Bílek (ed.), *Zdeněk Kalista, Styl Josefa Pekaře*, Z Českého ráje a Podkrkonoší 21 (2008), 85–112.

Z. Kalista napsal příspěvek Styl Josefa Pekaře r. 1970 pro regionální časopis Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (dále ZŠS) a 5. května 1970 jej přednesl v Historickém klubu. Časopis uveřejnil prostřední část přednášky (ZŠS 7, 1970, s. 30–31), v Historickém klubu zazněla celá. Rukopis Kalistova textu je uložen v jeho osobním archivním fondu v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze a část v redakčním archivu ZŠS. Přednáška vychází poprvé v úplnosti, editoři ji doplnili věcnými poznámkami i odkazy na citovanou literaturu. Připojena je historie vzniku Kalistova textu a jeho zařazení do kontextu vývoje českého dějepiscetví.

Zájem o historikův styl je v naší historiografii nesoustavný. Pro Z. Kalistu (historika, ale také básníka) je nedílnou součástí historické tvorby. Naléhavě tuto skutečnost vyjádřil především v úvaze Kterak se historik setkává s básníkem, publikované v *Cestách historikových* (1941). V podobném duchu se nese i jeho výklad Pekařova stylu. Sám Z. Kalista jej shrnul slovy: „V první části přednášky autor zdůraznil dramatický přístup Pekařův k historické látce: jak se projevuje v jeho volbě historických námětů dramatického rázu (Valdštejn, Přemysl Otakar II., Žižka atd.) i v jeho základní koncepci českých dějin jako dramatického boje o úchovu existence národní.“ Pak následovala střední část (určená k otištění ve ZŠS), popisující, jak se dramatický princip projevuje v Pekařově slovesném stylu. Závěr byl shrnut do věty: „Třetí část přednášky pojednává o dramatickosti Pekařovy větné syntaxe.“

Hana **Kábová**, *Mladý Jan Pachta*. In: *Proměny diskursu české marxistické historiografie*, České Budějovice 2008, 109–149.

Studie přibližuje životní osudy a dílo mladého psychologa a historika Jana Pachty (1906–1977). Nejprve charakterizuje jeho rodinné prostředí, středoškolská a vysokoškolská studia. Dále popisuje některé jeho kontakty s levicově orientovanými intelektuály a uměleckou avantgardou od 20. let 20. století. Zvláštní pozornost věnuje jeho stipendijním pobytům ve Švédsku (Uppsala 1930/1931) a Dánsku (Kodaň 1932/1933, 1933/1934), kde studoval zvláště etnologii, psychologii a prováděl soupis bohemik. V letech 1935–1948 byl J. Pachta archivářem v Archivu ministerstva vnitra.

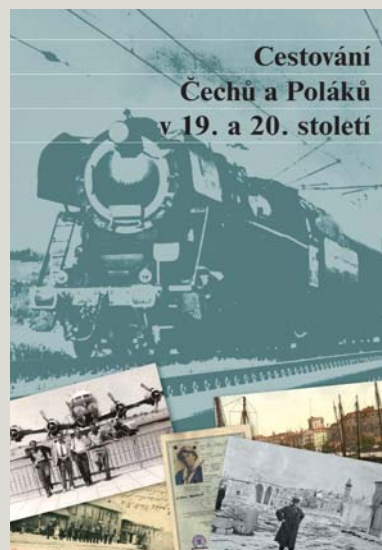
R. 1932 obhájil dizertaci *Studium pohádek a legend ve světle psychologie a sociologie*. Jeho publikační činnost ve sledovaném období (do r. 1945) není obsáhlá, ale je obsažná. Zahrnuje soupisy bohemik ve Švédsku a Dánsku (Slovanská knihovněda 1931), knihovnědnou stať o bibliopsychologii (Časopis československých knihovníků 1930) či zprávu o dánském archivnictví (Časopis archivní školy 1935–1936). Projevuje se v ní rovněž Pachtův soustavný zájem o psychoanalýzu (mj. revidoval český překlad Freudova výkladu snů z r. 1937) nebo psychologii davu. Ve světě historiků na sebe J. Pachta upozornil jako člen Historické skupiny, spoluredaktor jejího časopisu *Dějiny a přítomnosti* (1937–1938), její pravděpodobně nejvýraznější teoretik (došel nejdále při formulaci marxistického pojetí vědecké pravdy v historii) a autor studie *Sociální psychologie a dějezpýt* (1937).

Důležitou zkušeností pro něj byla válečná léta, kdy spolu s Václavem Husou a Jaroslavem Charvátlem spolupracoval na Vančurových Obrazech z dějin národa českého (vyd. 1939–1940 Družstevní práce). Spisovatel Vladislav Vančura byl také jedním z těch, kteří přivedli za války J. Pachta k ilegální činnosti.

Celkově lze Pachtovu činnost do r. 1945 hodnotit jako přínosnou pro

šíří i hloubku zájmů, mezioborovou a podnětnost k diskuzi.

Petr **Kaleta** – Lukáš Novosad (ed.), *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Praha 2008.

Autoři z Prahy, Brna, Opole a Gdaňska zde mapují cesty významných osobností vědy a kultury, ale i běžných občanů ve sledovaném období. Z příspěvků rovněž vyplývá, jak se proměňoval občanský život ve střední Evropě v uplynulých dvou staletích, na nějž měl mimo jiné velký vliv také rozkvět byrokracie, například ve formě neustále pozměňovaných a vynalézavějších celních pravidel.

Helena **Kokešová**, *Návštěvy univerzitních profesorů v Potštejně*. In: Petr **Kaleta** – Lukáš Novosad (ed.), *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Praha 2008, 156–166.

Potštejn, malé městečko v podhůří Orlických hor, se během poslední čtvrtiny 19. století stal známým letoviskem, kterému dodávala lesk přítomnost předních osobností české vědy a kultury. Hlavním propagátorem Potštejna se stal jeho rodák, profesor J. U. Jarník, zakladatel a předseda Okrašlovacího spolku v Potštejně. Blízký vztah k Potštejnu měl J. Kalousek, který si zde podobně jako kolegové G. A. Lindner a J. Kvíčala koupil

dům. Z pedagogů pražské univerzity k hostům Potštejna patřili mj. O. Hostinský, J. Emler, J. Vlček, J. Král, L. Niederle, V. Tille, T. G. Masaryk, V. V. Tomek, A. Rezek, K. Tiefertunk, B. Rieger a K. Maydl. Z vídeňské univerzity sem jezdil profesor F. Müller, u kterého byli hosty jeho kolegové V. Jagić a J. Hyrtl. Z varšavské univerzity sem zavítali K. J. Grot, I. P. Filevič, V. A. Francev, z budapeštské O. Asbóth. Letovisko si oblíbili spisovatelé J. V. Sládek a J. Vrchlický, také působící na české univerzitě. Z malířů je možno jmenovat bratry Liebschery.

Ota **Konrád**, *Die Sudetendeutsche Anstalt für Landes- und Volksforschung 1940–1945. „Wissenschaftliche Gründlichkeit und völkische Verpflichtung“*. In: Stephan Albrecht – Jiří Malíř – Ralph Melville (ed.), *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetenländer*, München 2008, 71–95.

Na základě podrobného archivního výzkumu představuje tato studie vývoj libereckého „Sudetoněmeckého ústavu pro zemská a národní bádání“ v letech 1940–1945, a to jak z hlediska institucionálního, tak i v kontextu dobového politicky a ideologicky ovlivněného vědeckého diskursu. Autor přitom poukazuje na úzké propojení vědy a politiky v personální, institucionální i badatelské rovině, vytvářející samotnou podstatu existence této hlavní vědecké instituce Říšské župy Sudety. Nepřehlédnutelné je však zároveň zapojení libereckého ústavu do dobových vědecko-politických „sítí“, projevující se nejenom úzkou spoluprací s německou univerzitou v Praze a později s tzv. Heydrichovou nadací, ale i s příslušnými institucemi ve „staré“ říši, v prvé řadě s Nord- und Ostdeutsche Forschungsgemeinschaft. Tyto personální a institucionální vazby byly zároveň dopro-

váženy i společnými vědeckými východiskami, v té nejobecnější rovině pak porozuměním vědecké činnosti jako svého druhu příspěvku na ideologické i válečné frontě bojující říši. I z tohoto hlediska nabývají na významu personální kontinuity mezi libereckým ústavem a institucemi poválečné sudetoněmecké vědy – problém, na který studie závěrem poukazuje.

Ota **Konrád**, *Obnova rakouského vysokého školství v letech 1945–1955*, *Acta Universitatis Carolinae. Studia Territorialia* 2008, 13, 75–98.

Článek se zaměřuje především na otázku obnovy univerzitní autonomie v Rakousku v poválečném období. Její obnova v tradiční podobě znamenala zároveň návrat k formám vztahu mezi univerzitou a státem jak se ustavil ve druhé polovině 19. století. Možnost případného nového počátku tak nebyla po roce 1945 využita. Příčinu autor nalézá v mizivém zájmu Spojenců i rakouské vlády o univerzitní politiku. Vědomý návrat k tradičnímu pojetí vědecké a univerzitní sféry souvisel i s personální proměnou vysokých škol po roce 1945. Tato proměna je v článku představena na základě analýzy učitelského sboru a akademického senátu Vídeňské univerzity v poválečném období.

Lucie **Kostrbová**, *Manýrismem k symbolismu – Šaldova Analýza*. In: Tomáš Kubíček – Luboš Merhaut – Jan Wiendl (ed.), *„Na téma umění a život“*. F. X. Šalda 1867–1937–2007, Brno 2007, 145–156.

Studie interpretuje Šaldovu ranou prózu *Analýza* (1891), zaměřuje se především na první část, v níž je naturalistická narace převrácena v symbolistický text prostřednictvím radikální metaforizace jazyka. Experimentálnost Šaldova textu lze popsat v kategoriích manýrismu jako intelektuální konstrukci iracionality pomocí záměrné kombinace jazykových jednotek významově

co nejprotilehlejších. Manýristicky je pak zobrazena i hlavní postava, jež je sestavena z anorganických předmětů a jednoduchých organismů – obdobně jako Arcimboldovy obrazy.

Miroslav **Kunštát**, *Sudetendeutsche Kirchengeschichte an der Theologischen Fakultät der ehemaligen Deutschen Universität in Prag*. In: Stephan Albrecht – Jiří Malíř – Ralph Melville (ed.), *Die „sudetendeutsche Geschichtsschreibung“ 1918–1960. Zur Vorgeschichte und Gründung der Historischen Kommission der Sudetenländer*, München 2008, 61–70.

Příspěvek se zabývá oborem církevních dějin na teologické fakultě býv. Německé univerzity v Praze v letech 1918–1945. Na rozdíl od fakulty filozofické zde nebyla u ordinářů resp. suplentů této stolice (A. Naegle, E. Winter, A. K. Huber, B. Panzram) příliš zřetelná tendence redefinovat církevní dějiny českých zemí na církevní dějiny „sudetoněmecké“; tento trend se objeví až po 2. světové válce u některých žáků E. Wintera – jako výraz snahy o identifikaci struktur a zvláštností tzv. sudetoněmeckého katolicismu.

Miroslav **Kunštát**, *K současné německé reflexi sekularizačního paradigmatu*, *Církevní dějiny* 1/1 (2008), 12–35.

Příspěvek je pokusem představit dosavadní kariéru pojmu sekularizace a současně i skicou nejdůležitějších aktuálních debat (z důrazem na německý akademický diskurs) v jejich interdisciplinárním rozměru. V České republice lze registrovat v souvislosti s tematickým komplexem soudobé církevní (náboženské) dějiny – sekularizace – moderna (a s nimi souvisejícími otázkami) hlubší teoretické diskuse teprve v nedávné době. V běžných historických narativěch je tu tradiční resp. tradičně chápaný pojem sekularizace přitom všudypřítomný, a proto

i (z pochopitelných důvodů), zejména v pracích „církveň-historické“ provenience, spíše spojený s negativními konotacemi. Nutné metodologické rozšíření a prohloubení badatelských horizontů (např. směrem k výzkumu soudobých církevních dějin jako integrální součásti sociálních a kulturních dějin českých zemí) činí do budoucna kritikou konfrontaci se „starým dobrým“ sekularizačním paradigmatem, a sice na konkrétní české pramenné bázi, téměř nevyhnutelnou. Průběhy a výsledky předemtných západoevropských diskusí na toto téma mohou přitom působit nejenom jako korektiv, ale i jako jisté inspiratorium (ve smyslu pozitivně chápaného vědeckého transferu).

Vlasta **Mádlová**, *Osudy tří letců ze Sedlčanska za druhé světové války*. In: Hrdinství, statečnost, strach, České Budějovice 2008, 52–60.

Příspěvek pojednává o osudech tří rodáků ze Sedlčanska, kteří se zúčastnili jako letci v řadách RAF druhé světové války.

Jana **Malínská** – Jiří **Brabec** – Naďa Vitanovská, *Bibliografie publikovaných textů Tomáše Garrigua Masaryka a prací o jeho životě a díle (1875–1937)*. Databáze. Praha 2008, 4,8 MB.

Doubavka **Olšáková**, *Francouzi v Sudetech*. Zapomenutá kapitola česko-francouzských vztahů, Dějiny a současnost 29/2 (2008), 40–43.

V průběhu 2. světové války se nacházelo v Sudetech cca 35 tisíc Francouzů, kteří zde byli internováni. Jednalo se o čtyři hlavní skupiny: 1) váleční zajatci, 2) nuceně nasazení, 3) Alsasané a Lotrinci určení k převýchově a 4) Chantiers de jeunesse – tábory mládeže. Stať analyzuje a charakterizuje jednotlivé skupiny.

Doubavka **Olšáková**, *Národní stát, kolektivní paměť a nacionalismus* (Stav bádání a možnosti další-

ho výzkumu). In: Interakce národnostních kultur. Teoretické a metodologické přístupy, Opava 2008, 132–142.

Studie se zabývá problémy vztahů mezi národním státem a kolektivní pamětí. V první části jsou přehledně podány teorie nacionalismu a národního státu (E. Gellner, K. W. Deutsch, P. Brass, B. Anderson, atd.), druhá část podává stručnou charakteristiku kolektivní paměti v závislosti na pracích M. Halbwachse a dalších. Poslední část analyzuje vztah kolektivní paměti k národnímu státu za pomoci studia školních učebnic, komemorací, atd. Zvláštní pozornost je věnována Francii a Německu.

Michal **Pehr**, *Politický katolicismus v poválečné době (1945–1948)*. In: Petr Fiala... (ed.), *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, 325–368.

Práce se zabývá vývojem českého politického katolicismu po druhé světové válce v období relativní svobody třetí československé republiky a je součástí široké monografie mapující vývoj českého politického katolicismu v letech 1848–2005. Autor rozdělil problematiku politického katolicismu v letech 1945–48 do čtyř základních částí. První tři části se zabývají popisem východisek, proměn a cílů politického katolicismu v poválečném Československu. Poslední část je pak věnována popisu Československé strany lidové, která ve sledovaném období výlučně reprezentovala tento proud. Ve svém popisu autor jasně poukazuje na změny, které prodělal nejen katolicismus, ale i celá společnost. Na rozdíl od komunistické minulosti byl tento proud všeobecně respektován pro své zásluhy v protinacistickém odboji. Problémem bylo ovšem celkové směřování Československa, které vyústilo v únorové události 1948, kdy komunisté získali na svou stranu veškerou moc, a tím začala doba totalitního režimu.

Michal **Pehr**, *Postavení československých prezidentů v ústavním systému a role Hradu jako jednoho z mocensko-politických center československého politického vývoje*. In: Vratislav **Doubek** – Jiří Kovtun – Michal **Pehr** (ed.), *Křehké vítězství*. 28. říjen v paměti Hradu. Proměny československé státnosti 1918–1948, Praha 2008, 89–106.

Studie se zabývá vývojem postavení prezidenta v Československé republice v letech 1918–48. Autor věnoval pozornost nejprve vymezení prezidentských pravomocí po vzniku Československa. Podrobně se zabýval diskusemi o postavení a vlivu hlavy státu, které probíhaly v té době na veřejnosti a na půdě československého parlamentu v souvislosti s přijetím definitivní ústavy v roce 1920. V druhé části se pak zabýval politickou realitou první československé republiky a tím, jaký vliv měl na veřejné dění první prezident T. G. Masaryk a jeho nástupce Edvard Beneš. V této souvislosti se autor rovněž věnoval otázkám spojeným s pojetím „Pražského hradu“, jako mocensko-politického centra první republiky. V závěru své práce se pak věnoval proměnám postavení prezidenta v naší společnosti v souvislosti s druhou světovou válkou a krátkým obdobím relativní demokracie v Československu 1945–48.

Stanislav **Petr**, *Právní rukopisy ve farní knihovně sv. Jakuba v Brně*. In: *Sacri canones servandi sunt. Ius canonicum et status ecclesiae saeculis XIII–XV*, Praha 2008, 423–432; 673–674.

Ve farní knihovně při kostele sv. Jakuba v Brně se dochoval mimořádně hodnotný soubor 122 rukopisů z konce 13. až počátku 16. století. Jde nejen o největší a nejhodnotnější kolekci rukopisů, ale i 141 prvotisků, jaká se ve farních knihovnách v českých zemích dochovala. Od roku 1931 je knihovna deponována v Archivu města Brna, dosud však není zpřístupněna

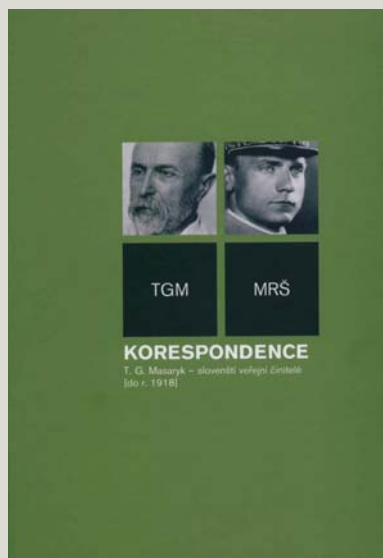
odpovídajícím soupisem. Vedle liturgických, homiletických, patristických kodexů, biblických komentářů a dalších textů je v knihovně i necelá desítká právních rukopisů, vesměs kanonickoprávních. Nalezeme zde opisy základní sbírky Dekretálů Řehoře IX. s větším počtem textů komentářů k Dekretu, Dekretálům, Liber Sextus a Klementinám. Časté jsou i pomůcky ke sbírkám kanonického práva. Několik rukopisů obsahuje též texty určené pro foro interno a pro poučení duchovních správců či zpovědníků. Jedná se především o různé Summy confessorum, Poetinentiale či Confessionale od známých autorit, ale i o dosud neznámé sbírky a anonymní texty.

Stanislav **Petr**, *Středověké rukopisy v Městském muzeu v Krnově*, Studie o rukopisech 36 (2008), 81–119.

Městské muzeum v Krnově chová ve svých sbírkách i dva středověké rukopisy – latinskou bibli a německou evangelijní postilu Mikuláše Dinkelbühla. Oba rukopisy nejsou odborné veřejnosti dosud blíže známy. Bible obsahuje text latinské Vulgáty s prology k většině biblických knih, na jejichž počátcích je vyzdobena malovanými ornamentálními iluminacemi; byla dokončena v roce 1433 neznámým písařem. Z vlastnických poznámek a monogramů poznamenaných na předním předeštlém bylo možno zjistit, že jejím majitelem byl ve 2. polovině 15. století správce utravvistické konzistoře a rektor pražské univerzity Václav Koranda ml. Počet dnes známých rukopisů dochovaných z někdejší Korandovy knihovny tak dosáhl již čísla 40. Do sbírek krnovského Městského muzea se bible dostala z knihovny kláštera minoritů v Krnově počátkem 50. let 20. století. Druhým středověkým rukopisem je německá evangelijní postila Mikuláše z Dinkelsbühlu. Jde o jediný známý exemplář tohoto díla v knihovnách České republiky.

Jan **Rychlík**, *Korespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé (do r. 1918)*, [Korespondence TGM], Praha 2008.

Knihla obsahuje edici korespondence T. G. Masaryka s osobnostmi slovenského veřejného života před rokem 1918. Součástí knihy je také úvod o česko-slovenských vztazích v 19. století a o Masarykově postoji ke slovenské otázce.

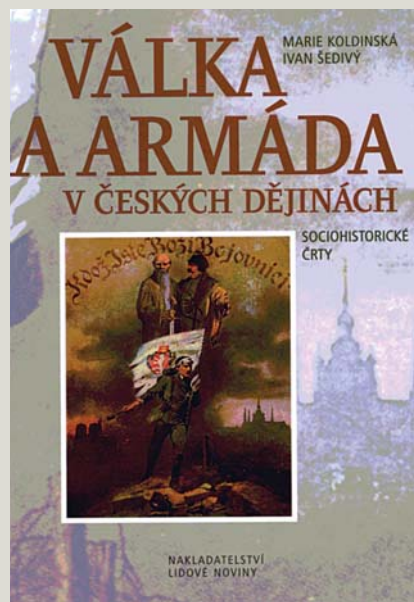

Jan **Rychlík**, *Obdobie pred Slovenským národným povstaním v správach chorvátskeho diplomata v Bratislave*, Historický časopis 56/2 (2008), 349–384.

Studie se zabývá analýzou politických zpráv, které posílal chorvátský vyslanec v Bratislavě Lorković do Záhřebu na počátku roku 1944. Jeho zprávy jsou publikovány v chorvátském originálu.

Marie Koldinská – Ivan **Šedivý**, *Válka a armáda v českých dějinách*. Sociohistorické črty, Praha 2008.

Základním východiskem předkládané práce je otázka, jaké místo zaujímala válka a armáda od přelomu středověku a novověku do současnosti v českých dějinách, jimiž autoři pro účely práce rozumějí především dějiny české společnosti ve sféře sociální a kulturní. Obecně platnou tezi, že vojenství a válka jsou pevně ukotveny ve

struktuře společnosti, se autoři pokouší doložit různorodou analýzou konkrétního případu českých dějin v dlouhém časovém rozpětí. Autoři postupovali formou sociohistorických črt, přičemž vycházeli jak z interpretace dosavadní literatury, tak z rozsáhlého studia původních archivních materiálů.

Ivan **Štoviček**, *Ediční teorie a metodika*, Praha 2008.

Publikace věnovaná ediční teorii a metodice je výběrem statí prom. hist. Ivana Štovička, CSc. (nar. 1938). V autorské redakci zpřístupňuje dvanáct expertních pojednání k editologické proble-

matice novodobých pramenů. Jejich výběr a uspořádání vycházel ze záměru předložit ucelený soubor příspěvků, který by se stal průvodcem po editorově činnosti. Tyto vybrané texty jsou uznány jako metodika Odborem archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR. Kniha je doplněna autorovým biogramem, bibliografií a obohacena rozhovorem o jeho životě a profesi.

Jindřich Dejmek – Ivan Štovíček, *Korespondence Kamila Krofty s Edvardem Benešem*. Dodatek, Sborník archivních prací 58/2 (2008), 403–451.

Edice je doplňkem vzájemné korespondence (uveřejněna ve Sborníku archivních prací v letech 1994 a 1997) mezi dvěma předními osobnostmi meziválečné československé diplomacie, ministrem zahraničí a pozdějším prezidentem Edvardem Benešem, a vyslancem, dlouholetým ředitelem politické sekce pražského ministerstva zahraničí a později ministrem zahraničí Kamilem Kroftou. Dodatek (20 dokumentů z let 1920–1937) dobře ilustruje některé z problémů, jež musela ve sledovaném období řešit diplomacie první republiky, a dokresluje i vztahy obou jejích předních protagonistů.

Josef Tomeš, *Biografický slovník českých zemí*. Tradice a výhledy české biografické encyklopedistiky, Český časopis historický 106/4 (2008), 869–882.

Článek přehledně shrnuje historii české biografické lexikografie, zaměřené na národní dějiny, od druhé poloviny 19. století po naši přítomnost. Blíže se zastavuje u mezery, kterou v české biografické encyklopedistice způsobilo téměř půlstoletí totalitních režimů v letech 1939–45 a 1948–89, a u snah o její překonání na přelomu 20. a 21. století, završených postupnou realizací Biografického slovníku českých zemí.

Josef Tomeš (hlavní redaktor a autor hesláře), *Encyklopedie českých dějin*, Praha 2008.

Encyklopedie českých dějin je prvním dílem svého druhu v dosavadní české literární produkci. Představuje původní práci kolektivu českých historiků i jiných odborníků, jež v abecedně řazených heslech zachycuje celé české dějiny – od jejich úsvitu v 7.– 8. století po začátek 21. století – a poskytuje o nich zevrubné informace i mnohé ozvláštňující detaily. Zaznamenává všechny podstatné události, reálie, ideové a kulturní proudy, politická hnutí a strany, jež tyto dějiny naplňovaly, památná místa a města, historické země a státy, v nichž se odvíjely, a zároveň množství osobností, které je spoluvytvářely. Není akademickým kompendiem, ale populární příručkou, poskytující spolehlivé poučení; její těžiště spočívá ve faktografii, ale snaží se zprostředkovat i průhled do konkrétních problémů a souvislostí. Vedle převažujících standardních slovníkových hesel obsahuje i řadu tematických statí, věnovaných významným událostem, mezníkům, obdobím, tradicím i kontinuálním fenoménům či kulturním epochám českých dějin. Textovou část přitom doplňuje bohatý obrazový materiál a řada názorných mapek.

Redaktor: Jan Zelenka, autoři: Robert Antonín, Zdeněk Bezec-

ný, Věra Brožová, Jan Čermák, Vojtěch Černý, Ivana Čornejová, Roman Ferstl, Dušan Foltýn, František Honzák, David Jařab, Zuzana Jürgens, Pavel Kovář, Robert Kvaček, Martina Moravcová, Robert Novotný, Tomáš Parma, Jiří Pokorný, Václav Rameš, Milena Secká, Tomáš Sekyrka, Milada Sekyrková, Pavel Soukup, Lenka Stolárová, Gabriela Šarochová, Martin Šisler, Josef Tomeš, Vít Vlnas a Tomáš Winter.

Marie Tošnerová (spolu s I. Benkovou, M. Garkischem a J. Topinkou), *Beroun*. Město, dějiny, lidé, Praha 2008.

Osudy bývalého královského města Berouna od nejstarších dob až do přelomového roku 1989. Historii města významně ovlivnila jeho poloha, a to jak z politického, tak i z přírodního hlediska: leželo totiž na důležité obchodní zemské stezce spojující Prahu s Plzní. V dobách míru přispívali kupci a cestující procházející Berounem k jeho rozkvětu, ve válečných dobách naopak byla jeho poloha příčinou utrpení obyvatel i města. Zlom v jeho vývoji znamenala třicetiletá válka, z jejíchž následků se město vzpamatovávalo velmi dlouho. Výrazný rozkvět nastal ve druhé polovině 19. století, kdy se malé provinční město přeměnilo ve významnou průmyslovou aglomeraci.

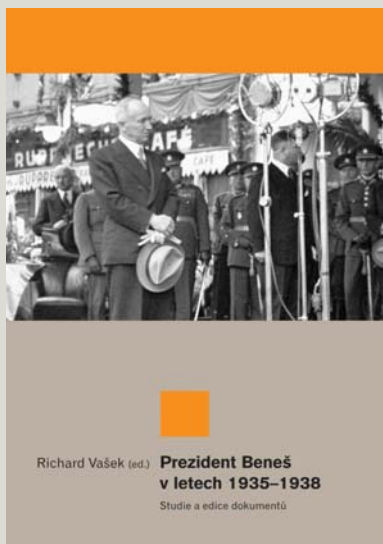
Marie Tošnerová, *Výzkum rukopisů v Žitavě*, Studie o rukopisech 36 (2008), 271–278.

V žitavské sbírce se dochovalo značné množství městských kronik, vztahujících se zejména k městům lužického Šestiměstí, ale i k dalším německým, popřípadě polským (slezským) městům. Například pro Žitavu existuje 52 městských kronik, ne všechny jsou však uloženy ve zdejší knihovně. Nejstarší žitavské kronikářské záznamy pocházejí ze 14. století. Z kronik dalších měst si naši pozornost zaslouží kronika města Žory (Sohrau), psaná zdejším měšťa-

nem, podrobně zachycující život v předbělohorském městě.

Richard **Vašek**, *Prezident Beneš v letech 1935–1938*. Studie a edice dokumentů, Praha 2008.

Kniha, vycházející ve volné dokumentární řadě Masarykova ústavu, zpřítomňuje osobnost a činnost aktivitu prezidenta Edvarda Beneše v letech jeho prvního prezidentství. Publikace obsahuje studii o půso-

bení E. Beneše ve funkci prezidenta republiky a edici dokumentů. Studie se blíže zabývá Benešovou veřejnou aktivitou a snaží se tuto činnost zasadit do souvislostí konce 30. let. Studii doplňuje edice dosud nepublikovaných dokumentů vztahujících se k prezidentovu veřejnému působení (např. nerealizované rozhovory pro tisk, projevy při audiencích, příspěvky do připravovaných publikací). Kniha navazuje na nedávno vydaný soubor Benešových textů z let 1935–1938 a doplňuje jej o neméně důležitý obraz.

Richard **Vašek**, *T. G. Masaryk a jeho cesty na Capri v letech 1921–1922*. In: Petr **Kaleta** – Lukáš Novosad (ed.), *Cestování Čechů a Poláků v 19. a 20. století*, Praha 2008, 42–64.

Příspěvek se podrobněji zabývá cestami prezidenta T. G. Masaryka na Capri počátkem dvacátých let. Masaryk trpěl vážnými zdravotními problémy a v roce 1921 bylo nezbytné jet na zotavenou na jih. Cesty na Capri byly zároveň prvními cestami československého

prezidenta do zahraničí a staly se do značné míry vzorem (např. po stránce organizační) i pro jeho další cesty. Příspěvek přibližuje organizaci cest a snaží se také zachytit všední den na Capri. Zmíněn je také vliv pobytů na Masarykův zdravotní stav nebo financování těchto cest.

Luboš **Velek**, *Einleitung. Das Projekt des nationalen Ausgleichs zwischen Tschechen und Deutschen in Böhmen 1890*. In: *Prognostická šance. Edice dokumentů k česko-německému vyrovnání před první světovou válkou. Korespondence a protokoly 1911–1912. I–II*, Praha 2008, 43–77.

Úvodní studie k edici dokumentů týkající se pokusů o uzavření česko-německého národnostního vyrovnání v Čechách před první světovou válkou. Studie shrnuje průběh a výsledky jednání, stejně jako příčiny a možnosti řešení napjatých národnostních vztahů mezi Čechy a českými Němci.

Ediční řady a časopisy

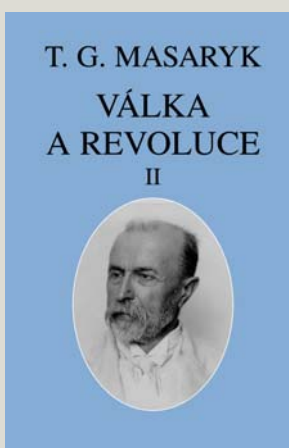
Spisy T. G. Masaryka (dosud 25 svazků)

Historie pokusů o vydávání Masarykových spisů má pět výrazných mezníků – rok 1918, 1939, 1945, 1948 a 1989. Do první světové války Masaryk vydával své knihy téměř vždy jen „příležitostně“. Změna nastala až poté, co se stal prezidentem. V roce 1924 vyšel pod redakcí V. K. Škracha první svazek „Časopisu pro studium života a díla T. G. Masaryka“ – Masarykova sborníku. Kromě studií přinášel starší i soudobé Masarykovy texty a již tím začal vymezovat ediční problematiku budoucího souboru. Současně Škrach připravil první svazek Spisů (Sebevražda, 1926), který se autor posléze uvolil vydat. Jako druhý svazek Spisů zařadil Světovou revoluci, třetí a čtvrtý svazek věnoval Masarykovým projevům z let 1918–1923 (Cesta demokracie I, 1933, II, 1934). V druhé polovině třicátých let se objevilo několik dalších svazků Spisů, jejichž význam je mimo jiné dán podrobnými Škrachovými komentáři i pečlivou ediční přípravou. Škrachův poslední plán – vydat ročně čtyři až šest svazků – se však již nemohl uskutečnit.

Rok 1939 uzavírá první kapitolu snah o vydání Spisů T. G. Masaryka. Jeho jméno se stalo v době protektorátu předmětem nenávistných útoků. V. K. Škrach byl popraven. V zahraničí kromě několika výjimek (J. L. Hromádka) převažovalo kultovní vzývání Masaryka, ale jeho spisy byly ignorovány.

V roce 1945 byl obnoven Ústav T. G. Masaryka a v krátkém čase, který mu byl vyměřen, vykonal velký kus práce. Vyšlo hojně reedici. Současně se připravoval nový projekt Spisů.

Rok 1948 však opět násilně uzavřel intenzivní práci na Spisech. Pokusy pokračovat v ediční práci se objevily až v roce 1968. V dubnu 1968 se sešlo kuratorium

Ústavu T. G. Masaryka a znovu zahájilo i rozpravu o Spisech. Léta 1969–1970 opět práci, která se začala rozbíhat, přerušila, ale bádání o Masarykovi – a tím i uvažování o Spisech – pokračovalo. Díky iniciativě Jiřího Fraňka se začalo v první polovině osmdesátých let diskutovat o přípravě strojopisného vydání Masarykových Spisů. Debaty pokračovaly i po obnovení Ústavu T. G. Masaryka po roce 1989. Byla ustavena redakční rada v čele s historiky Josefem Mackem, Jaroslavem Opatem a Jiřím Brabcem, která vypracovala konkrétní plán edice. Posléze byl přijat návrh, který obsahoval i hlavní ediční zásady čtyřicetisvazkového souboru Spisů. Na vydávání Spisů se podílejí Ústav T. G. Masaryka, o. p. s., a Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.

Nejnověji vyšel druhý díl „Války a revoluce“ (*T. G. Masaryk, Válka a revoluce II. Články – Memoranda – Přednášky – Rozhovory. 1917. Spisy TGM – svazek 31, editoři Karel Pichlík a Zdenko Maršálek, Praha 2008*). Svazek navazuje na předcházející díl edice *Válka a revoluce I. Články – memoranda – přednášky – rozhovory. 1914–1916* (Praha 2005) a shrnuje Masarykovy texty z roku 1917.

Korespondence TGM

V rámci ediční řady Korespondence T. G. Masaryka jsou v závislosti na archivním výzkumu průběžně publikovány texty z doby Masarykovy veřejné působnosti, a to jak korespondence s jednotlivými osobnostmi, tak skupinami reprezentujícími kompaktní celky českého politického, kulturního a hospodářského života, dále cizojazyčními a zahraničními okruhy korespondentů. Samostatnou část bude tvořit Masarykova soukromá rodinná korespondence.

Dosud vyšly čtyři svazky. V nejnovějším svazku *Korrespondence T. G. Masaryk – slovenští veřejní činitelé [do r. 1918]*, Praha 2008 publikoval editor svazku Jan Rychlík veškeré nalezené dopisy, které si T. G. Masaryk vyměnil se slovenskými veřejně činnými osobami před rokem 1918. Tyto dopisy byly pracně shromážděny v českých a slovenských archívech. Dopisy jsou komentované, obsahují objasnění událostí, které dnešnímu čtenáři často již nic neříkají. Kromě toho publikace obsahuje i dopisy Masaryka známému slovakofilovi Karlu Kálalovi a Kálalovy dopisy Masarykovi o událostech na Slovensku. Na základě dopisů je dokumentován konflikt mezi Masarykem a Svezozárem Hurbanem Vajanským. Další dopisy se týkají vztahu Masaryka k Milanu R. Štefánikovi za první světové války a vztahu TGM a Slovenské ligy v Americe.

Masarykův sborník

Původně časopis, posléze neperiodický sborník věnovaný životu, dílu, politickému působení a době T. G. Masaryka a k této tematice publikující vědecké studie a stati, memoárové texty, dokumentární materiály i recenze odborné literatury. Začal vycházet roku 1924 v redakci V. K. Škracha jako čtvrtletník s podtitulem „Časopis pro studium života a díla T. G. Masaryka“ v legionářském nakladatelství Čin. Postupně vyšly tři ročníky, resp. svazky *Masarykova sborníku* (1924–25, 1926–27, 1928–29), z nichž každý sestával ze čtyř čísel; čtvrtý svazek (1930) naplnila reedice jubilejního sborníku *T. G. Masarykovi k šedesátým narozeninám* z roku 1910, pátý a šestý svazek (1930–31) dvojdílný sborník *Vůdce generací k Masarykovým osmdesátým narozeninám*. Ve třicátých letech bylo vydávání sborníku přerušeno v souvislosti s budováním Ústavu T. G. Masaryka a potom na dlouhou dobu znemožněno politickými poměry – německou okupací (1939–45) a komunistickým režimem (1948–89); svazek připravený v letech 1946–48 zůstal v rukopise. Ke 130. výročí narození T. G. Masaryka roku 1980 vydali českoslovenští opoziční intelektuálové v prostředí disentu samizdatově *Masarykův sborník VII. TGM a naše současnost* (redigovaný Milanem Machovcem, Petrem Pithartem a Milošem Pojarem), který pak roku 1992 vyšel v řádné knižní edici v nakladatelství Academia.

Počátkem devadesátých let navázal na tradici *Masarykova sborníku* obnovený Ústav T. G. Masaryka a později i Masarykův ústav AV ČR a v nepravidelných in-

tervalech postupně vydaly šest svazků jeho nové řady: *Masarykův sborník VIII* (1993), *IX* (1997), *X* (2000), *XI–XII* (2004), *XIII* (2006) a *XIV* (2008).

Na pozvání Masarykova ústavu

Od roku 2003 je pořádán pravidelný cyklus seminářů *Na pozvání Masarykova ústavu*, věnovaný aktuálními otázkami moderních českých i evropských dějin. Současně byla založena řada stejnojmenných sborníků, v nichž jsou publikovány referáty pronesené na těchto setkáních. Obvykle se jedná o sborníky vícetematické, tj. obsahující příspěvky z několika seminářů. Sborníky procházejí standardní redakční úpravou.

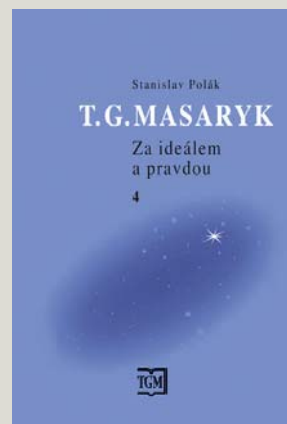
Dosud poslední, pátý svazek obsahuje příspěvky ze seminářů *Volby 1946: iluze a realita a Česká politická pravice a krize demokracie 30. let*, pořádaných v roce 2006.

Stanislav Polák: T. G. Masaryk.

Za ideálem a pravdou

Do šesti dílů rozvržený Masarykův životopis z pera Stanislava Poláka vzniká na základě obsáhlého studia literatury a pramenů. Látka je členěna do dvou, přibližně stejně rozsáhlých, textových pásem: čtenář hledající jen Masarykův životní příběh může číst pouze hlavní vědecko-popularizační text, odborný historik se naopak může soustředit na poznámkový aparát, který je co do výpovědní funkce neméně důležitý než první část knihy. PhDr. Stanislav Polák (nar. 1936), odborným vzděláním historik – archivář, působil jako okresní archivář v Příbrami, od roku 1992, po obnovení Ústavu T. G. Masaryka působil v Masarykově ústavu Akademie věd České republiky jako vědecký pracovník.

Dosud vydané svazky: *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou 1 (1850–1882)*, Praha 2000, *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou 2 (1882–1893)*, Praha 2001, *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou 3 (1893–1900)*, Praha 2004, *T. G. Masaryk – Za ideálem a pravdou 4 (1900–1914)*, Praha 2006. Pátý svazek věnovaný období 1. světové války vyjde v roce 2009.

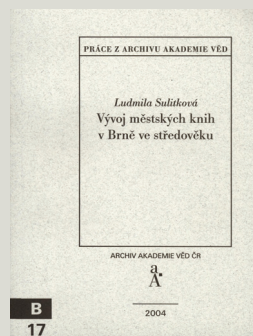
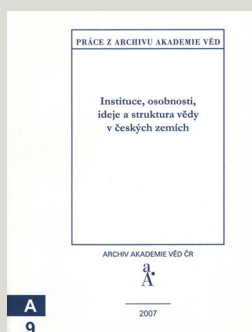
Časopis Dějiny – Teorie – Kritika (od r. 2004)

Časopis, vydávaný ve spolupráci našeho ústavu s Ústavem pro soudobé dějiny AV ČR a Fakultou humanitních studií UK, je zaměřen na dějiny historiografie, metodologii a její inovace, s důrazem na polemičnost a kritičnost. Periodikum, v jehož čele jsou redaktori Ivan Šedivý a Martin Nodl, vychází dvakrát ročně.

Práce z Archivu Akademie věd

Práce z Archivu Akademie věd navazují na Práce z dějin Československé akademie věd, České akademie věd). Publikace vychází ve čtyřech řadách:

Řada A (dosud 9 svazků) se soustřeďuje na články a studie z archivnictví, z českých dějin a z dějin vědy. Jako poslední svazek vyšlo *Institute, osobnosti, ideje a struktura vědy v českých zemích. Práce z Archivu Akademie věd, řada A, sv. 9. Praha, Archiv AV ČR, 2007.*

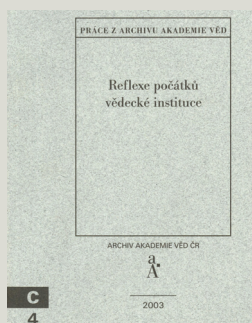

Řada B (17 svazků) obsahuje monografické práce, soupisy, edice dokumentů, inventáře.

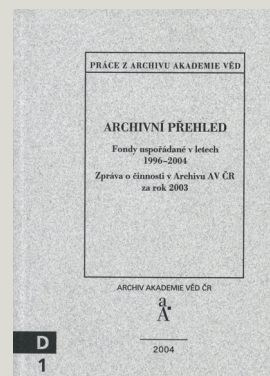
Poslední svazek: *Ludmila Sulitková, Vývoj městských knih v Brně ve středověku (v kontextu vývoje městských knih v českých zemích). Práce z Archivu Akademie věd. Řada B, svazek 17. Praha, Archiv AV ČR 2004. Vydáno ve spolupráci s Archivem města Brna.*

Řada C je zaměřena na příležitostné sborníky (4 svazky).

Dosud posledním svazkem je sborník: *Reflexe počátků vědecké instituce. První všední dny ČSAV a jejich ústavů v paměti současníků. Práce z Archivu Akademie věd, řada C, svazek 4. Praha, Archiv AV ČR 2003.*

Od roku 2004 se Práce rozšířily o **řadu D**, v níž vycházejí nově zpracované inventáře archivních fondů. Dosud vyšel jeden svazek: *Archivní přehled. Fondy uspořádané v letech 1996–2004. Zpráva o činnosti v Archivu AV ČR za rok 2003. Práce z Archivu Akademie věd. Řada D, svazek 1. Praha, Archiv AV ČR 2004.*

Archivní zprávy (1970–1985)

Ročenku začal vydávat Ústřední archiv ČSAV v roce 1970, ukončena byla číslem 16 v roce 1985. Cílem bylo informovat o výsledcích, práci a odborných problémech v archivu, hledat řešení otázek archivní teorie a praxe ve vztahu k ÚA a jeho fondům, informovat o výsledcích práce v kodikologii (Komise pro soupis a studium rukopisů).

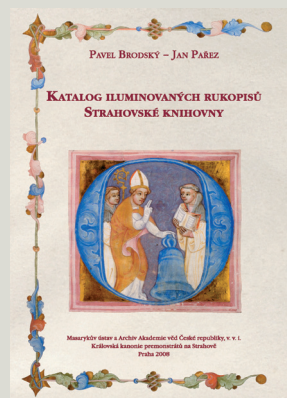
Studie o rukopisech

Studie o rukopisech, vydávané oddělením pro soupis a studium rukopisů ve spolupráci s Komisí pro soupis a studium rukopisů, vycházejí ve dvou řadách.

V první z nich, Studie o rukopisech – Monographia (dosud 13 svazků), představují publikační platformu pracovníků oddělení. Jedná se především o katalogy, soupisy a Průvodce. Nejnověji byl v této řadě publikován katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny (*Pavel Brodský – Jan Pařez: Katalog iluminovaných rukopisů Strahovské knihovny. Studie o rukopisech – Monographia XIII a Bibliotheca Strahoviensis. Series monographica III. Praha, Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i. a Královská kanonie premonstrátů na Strahově 2008*).

Druhá řada Studie o rukopisech – Etudes codicologiques (dosud 36 svazků) – je periodická.

V současné době probíhá transformace této tradiční řady na odborné periodikum pro kodikologii i ostatní pomocné vědy historické (zejména paleografii) a další obory věnující se rukopisným bádáním.

Personální složení a struktura Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd, v. v. i.*

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8
<http://www.mua.cas.cz>

Ředitel: **Doc. PhDr. Ivan Šedivý, CSc.**, 286 010 112, 234 612 205, sedivy@mua.cas.cz
Zástupkyně ředitele: **PhDr. Milena Josefovičová**, 286 010 115, josefovicova@mua.cas.cz
Vědecká tajemnice: **Mgr. Lucie Kostrbová, Ph.D.**, 286 010 112, 234 612 205, kostrbova@mua.cas.cz

VĚDECKÝ ÚTVAR ARCHIV AV ČR

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

Vedoucí: Mgr. Jan Bílek, 286 010 135, bilek@mua.cas.cz
Sekretariát: Pavla Procházková, 286 010 110, 284 680 150 (fax), sekretariat@mua.cas.cz

Oddělení pro institucionální fondy od r. 1952

Vedoucí: PhDr. Daniela Brádrlerová, Ph.D., 286 010 114, bradlerova@mua.cas.cz
Mgr. Jan Boháček, 286 010 134, bohacek@mua.cas.cz
PhDr. Jan Hálek, 286 010 113, 221 403 227, halek@mua.cas.cz
Mgr. Václav Hankovec, 286 010 113, hankovec@mua.cas.cz
PhDr. Jiřina Kalendovská, 605 969 168, kalendovska@rect.muni.cz
Mgr. Nataša Kmochová, 221 403 227, 221 403 392 (fax), kmochova@kav.cas.cz
Mgr. Vlasta Mádlová, 286 010 114, madlova@mua.cas.cz

Oddělení pro osobní fondy a institucionální fondy do r. 1952

Vedoucí: PhDr. Milena Josefovičová, 286 010 115, josefovicova@mua.cas.cz
PhDr. Marie Bahenská, Ph.D., 286 010 116, bahenska@mua.cas.cz
Mgr. Hana Barvíková, 286 010 118, barvikova@mua.cas.cz
Mgr. Hana Kábová, 286 010 116, kabova@mua.cas.cz

Oddělení dějin Akademie věd

Vedoucí: PhDr. Miroslav Kunštát, Ph.D., 286 010 115, kunstat@mua.cas.cz
PhDr. Martin Franc, Ph.D., 286 010 123, franc@mua.cas.cz
PhDr. Jaroslava Hoffmannová, hoffmannovi@razdva.cz
Doc. Jan Janko, CSc., 286 010 123, janko@mua.cas.cz
Doc. PhDr. Alena Míšková, 286 010 111, miskova@mua.cas.cz

Oddělení pro soupis a studium rukopisů

Na Florenci 3, 110 00 Praha 1
Vedoucí: PhDr. Pavel Brodský, CSc., 222 828 217, brodsky@mua.cas.cz
PhDr. Marta Hradilová, 222 828 215, hradilova@mua.cas.cz
Mgr. Martina Jeránková, 222 828 215, jerankova@mua.cas.cz
Mgr. Stanislav Petr, 222 828 215, petr@mua.cas.cz
PhDr. Martina Šumová, 222 828 217, sumova@mua.cas.cz
Mgr. Marie Tošnerová, 222 828 217, tošnerova@mua.cas.cz

Technicko-hospodářská správa

Vedoucí: Dana Karfilátová, 286 010 124, karfilatova@mua.cas.cz
Květa Smíšková, 234 612 204, 222 828 204, 420 234 612 218 (fax), smiskova@mua.cas.cz
Jaroslava Kaufmannová, 234 612 204, 222 828 204, kaufmannova@slu.cas.cz
Jindřich Stejskal, 286 010 133, stejskal@mua.cas.cz

Úsek vydavatelský a distribuční

Vedoucí: Mgr. Josef Tichý, 222 828 220, 222 828 233, tichy@mua.cas.cz

Badatelna

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8
Vedoucí: PhDr. Jan Chodějovský, 286 010 120, chodejovsky@mua.cas.cz
PhDr. Pavel Holát, 286 010 120, holat@mua.cas.cz

Knihovna

Na Florenci 3, 110 00 Praha 1
Hedvika Pavelková, 222 828 203, pavelkova@mua.cas.cz; PhDr. Michaela Tydlitátová, 222 828 224, tydlitatova@mua.cas.cz

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8

Bc. Eva Vondráčková, 286 010 117, vondrackova@mua.cas.cz

VĚDECKÝ ÚTVAR MASARYKŮV ÚSTAV AV ČR

Na Florenci 3, 110 00 Praha 1

vedoucí: PhDr. Luboš Velek, Ph.D., 234 612 221, velekmua.cas.cz
sekretariát: Věra Poštová, 234 612 211, 234 612 200 (fax), postova@mua.cas.cz

Oddělení edičně-badatelské

Vedoucí: PhDr. Luboš Velek, Ph.D., 234 612 221, velekmua.cas.cz
Doc. PhDr. Jiří Brabec, CSc., 234 612 206
Doc. Eva Broklová, DrSc., 222 828 223, broklova@mua.cas.cz
Doc. Mgr. Vratislav Doubek, Dr., 234 612 221, vdoubek@post.cz
PhDr. Dagmara Hájková, Ph.D., 222 828 222, hajkova@mua.cas.cz
Doc. PhDr. Petr Kaleta, Ph.D., 222 828 206, kaleta@mua.cas.cz
PhDr. Helena Kokešová, 222 828 222, kokesova@mua.cas.cz
PhDr. Ota Konrád, Ph.D., 234 612 221, konrad@mua.cas.cz
Mgr. Lucie Kostrbová, Ph.D., 234 612 205, kostrbova@mua.cas.cz
Dr. Des. Rudolf Kučera, 222 828 220, kucera@mua.cas.cz
PhDr. Jana Malínská, Ph.D., 222 828 219, malinska@mua.cas.cz
PhDr. Michal Pehr, Ph.D., 222 828 206, pehr@mua.cas.cz
Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc., 234 612 240, rychlik@email.cz
PhDr. Josef Tomeš, 222 828 206
Mgr. Richard Vašek, 222 828 206, vasek@mua.cas.cz

Archiv (ÚTGM)

Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8
Vedoucí: Mgr. Jan Bílek, 286 010 135, bilek@mua.cas.cz
zástupkyně vedoucího: PhDr. Helena Kokešová, 286 010 136, kokesova@mua.cas.cz
Zuzana Jirsová, 286 010 136, jirsova@mua.cas.cz
Mgr. Vlasta Quagliatová, 286 010 136, quagli@seznam.cz
prom.hist. Ivan Šťovíček, CSc., 286 010 135

